

**TURUN
YLIOPISTO**
Kauppakorkeakoulu

Järjestelmän rakenteiden vaikutus yritysten kestävyyssiirtymään

Suomalaisten elintarviketeollisuuden yritysten kohtaamat ristiriidat

Johtamisen ja organisoinnin
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Alina Nikula

Ohjaaja:
Professori Juha Laurila

15.4.2025
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Nimi

Tekijä: Alina Nikula

Otsikko: Järjestelmän rakenteiden vaikutus yritysten kestävyys siirtymään: Suomalaisen elintarviketeollisuuden yritysten kohtaamat ristiriidat.

Ohjaaja: Professori Juha Laurila

Sivumäärä: 60 sivua + liitteet 5 sivua

Päivämäärä: 15.4.2025

Tässä tutkimuksessa tarkastelin sitä, millä tavoin nykyinen järjestelmä vaikuttaa yritysten toimijuuteen ja mahdollisuuksiin edistää kestävyys siirtymäänsä. Tavoitteenani oli tuottaa uutta tietoa siitä, miten eri toimijat ja järjestelmän rakenteet vaikuttavat yritysten kestävyys siirtymään sekä tarjota näkökulmia suomalaisen ruokajärjestelmän erilaisista siirtymäpoluista kohti kestävämpää ruokajärjestelmää. Aineistona käytin viittä puolistrukturoitua suomalaisen elintarviketeollisuuden yrityksen edustajan haastattelua.

Tutkimukseni tuloksena oli, että järjestelmän rakenteiden vaikutus yritysten kestävyys siirtymään on monisyinen, sillä samat rakenteet voivat sekä hidastaa että edistää yrityksen kestävyys siirtymää. Tulosten perusteella voidaan todeta, että vaikka aikaisemmassa tutkimuksessa on esitetty, että ruokajärjestelmien kestävyys siirtymiä usein hidastaa suuryritysten muutosvastarinta, niin elintarviketeollisuuden yritysten kestävyys siirtymään vaikuttavat merkittävästi yritysten tahtotilan lisäksi järjestelmän rakenteet sekä useat toimijat yritysten sisällä ja niiden ulkopuolella. Tulosten perusteella merkittävimpiä kestävyys siirtymään vaikuttavia rakenteita olivat sääntely, arvot, kulttuuri, markkinat ja kuluttajakäyttäytyminen.

Tutkimustulokset korostavat sitä, miten tulevaisuuden kestävä ruokajärjestelmän saavuttaminen vaatii systeemistä lähestymistapaa ja toimijoiden ja järjestelmän välisten kompleksisten suhteiden syvällistä ymmärrystä. Tulosten viittaavat siihen, että ruokajärjestelmässä kestävyys siirtymää voivat edistää kokonaisvaltaisen tarkastelun lisäksi muun muassa kasvisruoan yleistyminen, julkisten ruokapalvelujen ohjausvaikutus, kulutuskulttuurin muutos sekä sääntelyn ja yhtenäisten toimintamallien kehittäminen aktiivisessa yhteistyössä yritysten kanssa.

Avainsanat: kestävyys siirtymä, ristiriidat, toimijuus, siirtymäpolku, elintarviketeollisuus, ruokajärjestelmä, yritysvastuu

SISÄLLYS

1	Johdanto	7
1.1	Mikä hidastaa kestävyys siirtymää?	7
1.2	Tutkimuksen tavoitteet	9
2	Teoria	11
2.1	Yritysten toimijuus järjestelmien kestävyys siirtymissä	11
2.1.1	Järjestelmien kestävyys siirtymät	11
2.1.2	Toimijuus	14
2.1.3	Yritysten kestävyys siirtymien ristiriidat	15
2.2	Järjestelmän rakenteiden rooli ristiriitojen synnyssä	17
2.3	Ruokajärjestelmän kestävyys siirtymä	18
3	Tutkimusmenetelmät	22
3.1	Tutkimuskohde ja tutkimus etiikka	22
3.1.1	Tutkimuskohde	22
3.1.2	Tutkimuseettiset valinnat	24
3.2	Aineiston keruu	25
3.3	Aineiston analyysi	26
4	Tulokset	28
4.1	Elintarviketeollisuuden yritysten kohtaamat kestävyys siirtymien ristiriidat	28
4.1.1	Taloudellinen ja yhteiskunnallinen arvo	28
4.1.2	Yksilön ja organisaation tavoitteet	29
4.1.3	Vastuullisuustavoitteet ja alan vakiintuneet käytänteet	31
4.1.4	Tehokkuus ja kestävyys	33
4.1.5	Vastuullisuustavoitteet ja kestävä kuluttajakäyttäytyminen	34
4.1.6	Eri kontekstien odotukset	35
4.1.7	Eri vastuullisuusarvot	36
4.1.8	Sääntely ja vastuullisuustavoitteet	37
4.1.9	Vastuullisuustavoitteet ja saatavilla olevat resurssit	38
4.2	Elintarviketeollisuuden yritysten kestävyys siirtymiin vaikuttavat toimijat	39
4.2.1	Organisaation sisäiset toimijat	39
4.2.2	Organisaation ulkoiset toimijat	40
4.3	Mahdolliset polut ruokajärjestelmän kestävyys siirtymälle	42
5	Johtopäätökset ja yhteenveto	44

5.1 Johtopäätökset ja toimenpidesuositukset	44
5.1.1 Teoreettinen kontribuutio	44
5.1.2 Käytännön kontribuutio ja toimenpidesuositukset	45
5.2 Tutkimuksen luotettavuus ja ehdotukset jatkotutkimukselle	49
5.3 Yhteenveto	51
Lähteet	53
Liitteet	61
Liite 1 Operationalisointitaulukko	61
Liite 2 Tietosuojaseloste	63

KUVIOT

Kuvio 1 Sosioteknisen siirtymän malli (ks. Geels 2011).	14
Kuvio 2 Järjestelmän ja toimijuuden suhde ristiriitojen synnyssä (ks. Geels 2011; Wannags & Gold 2020).	18
Kuvio 3 Ruokajärjestelmän rakenne (ks. Mononen & Silvasti 2012).	19

TAULUKOT

Taulukko 1 Tutkimuksen haastateltavat	24
Taulukko 2 Suomalaisen elintarviketeollisuuden kestävyys siirtymän ristiriidat, toimijat ja toimenpidesuosituksset	46

1 Johdanto

1.1 Mikä hidastaa kestävyys siirtymää?

Amerikkalaisen ympäristöjuristin ja aktivistin sekä Yalen metsätieteiden ja ympäristötutkimuksen tiedekunnan entisen dekaanin Gus Spethin kerrotaan (Sterling 2019) todenneen seuraavaa:

Ajattelin aiemmin, että suurimmat ympäristöongelmat ovat biodiversiteetin köyhtyminen, ekosysteemien romahdus ja ilmastonmuutos. Uskoin, että kolmekymmentä vuotta hyvää tiedettä voisi ratkaista nämä ongelmat. Olin väärässä. Suurimmat ympäristöongelmat ovat itsekkyyks, ahneus ja välinpitämättömyys, ja näiden ratkaisemiseksi tarvitsemme kulttuurisen ja henkisen muutoksen. Mutta me tiedemiehet emme tiedä, miten se tehdään.

Yhteiskuntamme on merkittävien ympäristöongelmien edessä, sillä maapallon kantokyvyille määritellyt planetaariset rajat, jotka määrittävät ihmiskunnan turvallisen toiminta-alueen, eivät riitä kattamaan nykyisellään jatkuvaa talouskasvua ja ympäristöresurssien kulutusta (Steffen ym. 2015). Aikaisemmassa tutkimuksessa on esitetty, että näiden ongelmien ratkaisemiseksi yksikään yksittäinen toimi ei ole riittävä, vaan tarvitaan lukemattomien toimenpiteiden yhdistelmä: koko järjestelmän kestävyys siirtymä (Springmann ym. 2018).

Järjestelmällä tarkoitetaan sitä kokonaisuutta, joka kattaa ihmiset, ihmisten kehittämät instituutiot sekä ympäristötekijät. Järjestelmä muodostuu eri osista ja niiden välisistä suhteista, jotka toimivat tiettyjen periaatteiden mukaisesti. (Hall & Fagen 1956; Soininen ym. 2022.) Näin ollen järjestelmien kestävyys siirtymät sisältävät merkittäviä muutoksia järjestelmän rakenteissa, kuten esimerkiksi teknologiassa, organisaatioissa sekä instituutioissa. Siirtymät tuottavat uusia tuotteita, palveluja, liiketoimintamalleja ja organisaatioita, jotka täydentävät ja toisaalta korvaavat nykyisiä. (Van den Bergh ym. 2011; Berkhout ym. 2009; Grin ym. 2010.)

Koska järjestelmä koostuu instituutioiden lisäksi myös ihmisistä ja ympäristötekijöistä, järjestelmien kestävyys siirtymien edellyttämä muutos ei voi toteutua pelkästään teknologioita kehittämällä, vaan siihen liittyy aina vahvasti sosiaalinen näkökulma: toimijuus. Toimijuudella tarkoitetaan toimijan kykyä toimia tietoisesti ja tarkoituksellisesti. Toimijuutta pidetään keskeisenä tekijänä järjestelmätason muutoksissa, sillä muutokset eivät voi tapahtua ilman, että järjestelmän jäsenet toimivat yhteistyössä yhteisen päämäärän edistämiseksi. (Archer 1995; Giddens 1984; Mingers 2014.) Toimijoiden lisäksi järjestelmät pitävät sisällään myös niin näkyviä kuin näkymättömiäkin rakenteita, jotka ohjaavat toimijoita, ja joiden murtamisen on todettu olevan yksi kestävyys siirtymien suurimmista haasteista. Toisin sanottuna toimijoiden ajamaa järjestelmän

muutosta hidastaa useimmiten järjestelmä itse, vaikka sen sisällä olevilla toimijoilla olisikin yhteinen päämäärä kestävämmästä tulevaisuudesta. (Fuenfschilling & Truffer 2014; Geels 2011.)

Tässä tutkimuksessa tutkin yllä kuvattua ilmiötä ruokajärjestelmän ja elintarviketeollisuuden yritysten kontekstissa. Nykyinen ruokajärjestelmämme on esimerkki järjestelmästä, jonka rakenteet ovat kehittyneet historian saatossa, ja jotka ohjaavat tänä päivänä toimijuutta järjestelmän sisällä. Järjestelmä perustuu intensiiviseen maatalouteen, monikansallisiin elintarviketeollisuuden yrityksiin ja globaaleihin toimitusketjuihin. Alun perin järjestelmä kehittyi toisen maailmansodan jälkeen valtion ja kansalaisten tarpeista, kuten esimerkiksi tarpeesta riittävään määrään monipuolista ja ravitsevaa ruokaa sekä tarpeesta kansainvälisille kauppasopimuksille ja valtioiden väliselle yhteistyölle. Kahdeksankymmentä vuotta myöhemmin valtioiden ja kansalaisten tarpeesta alkunsa saaneet globaalit elintarvikejätit toimivat omista intresseistään lähtöisin, erillään valtioiden, kansalaisten tai ympäristön tarpeista. (Friedman 1993; Kummu ym. 2020.)

Ruokajärjestelmä on tärkeä tutkimuskohde, koska se on yksi eniten ympäristövaikutuksia aiheuttavista järjestelmistä ja samalla elintärkeä yhteiskunnan toimivuudelle. Ruokajärjestelmämme on jo nykyisellään arvioitu tuottavan noin kolmasosan kaikista ihmisen aiheuttamista päästöistä, ja väestönkasvun sekä tulotason nousun myötä vaikutusten ennustetaan kasvavan entisestään. (Rosenzweig 2020.) Ruuantuotantomme perustuu kykyymme tuottaa ruokaa muuttuvassa ilmastossa, mikä tekee järjestelmästäme erityisen haavoittuvan planeetan kantokyvyn rajojen ylittämiseksi sekä ilmastonmuutokselle. Samalla kuitenkin ruuantuotantojärjestelmämme kiihdyttää merkittävästi ilmastonmuutosta. (Mbow ym. 2019.) Järjestelmän rakenteet ovat kehittyneet hitaasti ajan saatossa, ja niiden sopeutuminen nykyisiin ympäristöongelmiin on monimutkainen ja ristiriitoinen sisältävä prosessi. Valtaosa järjestelmäme ympäristövaikutuksista syntyy maataloudessa, maanviljelijöiden valintojen seurauksena. Samalla kun maatalouteen kohdistuvat valtavat paineet päästövähennyksistä, yksittäisiä maanviljelijöitä kurittavat jatkuvat hintapaineet ja jatkuva resurssien puute. (Kuhmonen 2023.)

Tilaa muutokselle kuitenkin on, sillä järjestelmän rakenteet eivät olet täysin muuttumattomia, vaan toimijoilla on mahdollisuus vaikuttaa niihin. Tämä on nähty viime vuosina, kun sisäiset ja ulkoiset toimijat ovat kohdistaneet painetta elintarviketeollisuuden yrityksiin päästöjen vähentämiseksi (Kortelainen 2022; Upright 2023). Elintarviketeollisuuden yritykset ovatkin julkaisseet lukuisia kunnianhimoisia tieteeseen pohjautuvia kestävyystavoitteita ja -tiekarttoja, jotka ovat aikataulultaan todennetusti linjassa Pariisin ilmastosopimuksen 1,5 asteen lämpenemistavoitteiden kanssa (Science Based Targets Initiative 2024). Yrityksissä kestävyystavoitteet nähdäänkin yhä useammin

maineriskin minimointia strategisempina toimintoina, joiden tarkoituksena on varmistaa tulevaisuuden rahoitus ja turvata yrityksen pitkän aikavälin toiminta vähentämällä arvoketjun riskejä (Tyrväinen 2024).

Vaikka nykyisessä järjestelmässä yritysten pääasiallinen tavoite on yhä voiton maksimointi, voidaan olettaa, että yrityksiin monesta suunnasta kohdistuvat paineet vaikuttavat ainakin osittain niiden haluun edistää aktiivisesti niiden ilmoittamia tavoitteita. Toisaalta yritysten konkreettiset tulokset ympäristövaikutusten vähentämiseksi ovat jääneet tutkimusten mukaan vähäisiksi (UN Global Compact Network Finland 2023). Onkin perusteltua pohtia, toimiiko kestävyys siirtymän esteenä ainoastaan yritysten tahtotilan ja kunnianhimon puute, vai onko taustalla syvempää rakenteellista jäykkyyttä, joka rajoittaa toimijuutta ja hidastaa siirtymää kohti kestävämpää järjestelmää.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tämän tutkimuksen tavoitteena on hahmottaa, millä tavoin nykyinen järjestelmä vaikuttaa yritysten toimijuuteen ja mahdollisuuksiin edistää kestävyys siirtymää. Tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat: 1) Millä tavoin nykyinen järjestelmä vaikuttaa yritysten toimijuuteen kestävyys siirtymän edistämisen näkökulmasta? 2) Millaisten polkujen kautta kestävyys siirtymä voisi toteutua suomalaisessa ruokajärjestelmässä?

Lähestyn tutkimusongelmaa abduktiivisen tutkimusotteen avulla, jossa kehitän olemassa olevan teoreettisen tiedon pohjalta oman teoreettisen synteesiä, jota pyrin täydentämään ja tarkentamaan tutkimuksen empiirisen osion avulla. Aineiston analyysin pohjalta arvioin, miten hyvin synteesi kuvaa empiriasta esiin nousevia ilmiöitä, vai tarvitseeko se tarkennusta. Lisäksi tarkastelen, mitä uusia ilmiöitä tai teemoja teema-analyysi tuo esiin, ja miten ne voivat täydentää synteesiä. Valitsin tämän lähestymistavan, sillä yritysten kestävyys siirtymien tutkimuksessa ei ole tietävästi vakiintunutta viitekehystä, joka huomioisi järjestelmän roolin yritysten kestävyys siirtymän toimijuutta rajoittavana tekijänä.

Tutkimuksen empiirisessä osassa määrittelen nykyisen ruokajärjestelmän vallitsevaksi järjestelmäksi ja Suomessa toimivat elintarviketeollisuuden yritykset kestävyys siirtymää edistäviksi toimijoiksi. Tutkin kestävyys siirtymää sekä yksittäisten yritysten että koko ruokajärjestelmän tasolla. Aineistona käytän viittä puolistrukturoitua haastattelua, joissa haastattelen elintarviketeollisuuden yritysten edustajia, jotka ovat keskeisessä roolissa yritystensä kestävyys siirtymässä. Analysoin kerätyn aineiston hyödyntäen menetelmänäni teema-analyysia.

Työni Baltic Sea Action Group -säätiössä yritys yhteistyön asiantuntijana on kerryttänyt minulle asiantuntijuutta tutkimuksen toimialasta, elintarvikeyritysten kestävyys siirtymistä sekä toimialan keskeisistä sidosryhmistä. Hyödynsin toimiala-asiantuntemustani valitessani mahdollisimman edustavat haastateltavat tutkimukseen. Asiantuntemukseni avulla pyrin varmistamaan lisäksi kerätyn aineiston laadun ja syvällisyyden sekä myös mahdollisimman asiantuntijuuteen pohjaavan tutkimuksen tulosten tulkinnan ja analyysin.

Esitän tutkimuksen teorialuvussa synteessin teoreettiset lähtökohdat sekä tarkennan, millaisiin oletuksiin synteessini perustuu. Menetelmäluvussa kuvaan lukijalle, miltä osin tutkimuksen empiirinen osa pohjaa teoreettiseen synteessiin ja toisaalta pyrkii täydentämään sitä havaintojen ja teema-analyysin pohjalta. Tutkimuksen tuloksia kuvaavassa luvussa tarkastelen, miten teoreettisen synteessin oletukset ilmenevät ruokajärjestelmän ja elintarviketeollisuuden yritysten kestävyys siirtymässä. Tutkimuksen johtopäätöksissä tarkastelen sitä, miten tutkimuksen tulokset täydentävät teoreettista synteessiäni.

Esitän lisäksi teema-analyysin avulla aineistosta koostamiani käytännön ristiriitoja ja toimijoita, jotka vaikuttavat suomalaisen ruokajärjestelmän ja elintarviketeollisuuden yritysten kestävyys siirtymiin. Tutkimus auttaa elintarviketeollisuuden edustajia hahmottamaan, miten erilaiset järjestelmän rakenteet ja toimijat vaikuttavat yritysten käytännössä kohtaamiin ristiriitoihin kestävyys siirtymien aikana, ja millaisin toimenpitein yritys voi pyrkiä ratkaisemaan näitä ristiriitoja. Lisäksi esitän näkökulmia tulevaisuuden erilaisista siirtymäpoluista suomalaisen ruokajärjestelmän kestävyys siirtymälle, ja pyrin näin tarjoamaan tietoa päättäjille, jotka vaikuttavat ruokajärjestelmän sääntelyyn. Tulokset voivat auttaa tunnistamaan poliittisia ja rakenteellisia esteitä sekä mahdollisuuksia, jotka vaikuttavat suomalaisen ruokajärjestelmän kestävyys siirtymään sekä yritys- että järjestelmätasolla.

2 Teoria

Tässä luvussa käsittelen tutkimusaiheen kannalta keskeistä aiempaa tutkimustietoa. Alaluvussa 2.1 esittelen laajemman teoreettisen viitekehyksen, johon sisältyvät tutkimusaiheen kannalta keskeiset käsitteet: järjestelmä, kestävyys siirtymä, toimijuus sekä yritysten kestävyys siirtymien ristiriidat. Luvussa 2.2 esittelen aiemman tutkimuksen pohjalta laatimani teoreettisen synteessin järjestelmän ja toimijuuden välisestä jännitteestä, jonka oletan aiheuttavan ristiriitoja yritysten kestävyys siirtymiin. Esitän lukijalle sen, miten synteesi pohjautuu aiempaan tutkimustietoon sekä sen, millaisia oletuksia siihen sisältyy. Luvussa 2.3 tuon esiin tutkimustietoa, joka tukee tutkimuksen empiirisen kontekstin, ruokajärjestelmän yritysten kestävyys siirtymän, ymmärtämistä.

2.1 Yritysten toimijuus järjestelmien kestävyys siirtymissä

2.1.1 Järjestelmien kestävyys siirtymät

Järjestelmän käsitettä on hyödynnetty luonnonilmiöiden tieteellisessä kuvaamisessa ja selittämisessä jo vuosikymmenten ajan (Kasianiuk 2021). Laajan määritelmän mukaan järjestelmä koostuu joukosta objekteja sekä niiden ja niiden ominaisuuksien välisistä suhteista, jotka toimivat tiettyjen periaatteiden mukaisesti (Hall & Fagen 1956; Soininen ym. 2022). Yhteiskunnallisessa tutkimuksessa järjestelmät hahmotetaan moniulotteisiksi kokonaisuuksiksi, jotka kattavat ihmiset, ihmisten kehittämät instituutiot sekä ympäristötekijät. Järjestelmät muodostuvat toisiinsa vaikuttavista osista, kuten ilmastosta, maantieteellisistä alueista sekä näillä alueilla toimivista ihmisistä ja yhteiskunnista, joihin kuuluvat muun muassa kulttuurit, talousjärjestelmät ja oikeudelliset rakenteet. (Holtz ym. 2008.)

Järjestelmiä ja niiden muutoksia käsittelevässä kirjallisuudessa käsitteet järjestelmä ja regiimi erotetaan usein toisistaan. Koska termit regiimi, järjestelmä ja järjestelmän nykytila sekoittuvat kuitenkin usein arkikielessä ja käytännön keskusteluissa, tässä tutkimuksessa käytetään selkeyden vuoksi termejä järjestelmä ja nykyinen järjestelmä. Käsitteellä järjestelmä viitataan laajempaan kokonaisuuteen, jolla on useita teoreettisia mahdollisia järjestäytymis- ja toimintatapoja sekä kehityssuuntia. Se kattaa kaikki periaatteelliset mahdollisuudet, joita järjestelmä voi saavuttaa. Termillä nykyinen järjestelmä viitataan tässä tutkimuksessa käsitteeseen, jota järjestelmien siirtymiä käsittelevässä kirjallisuudessa nimitetään usein regiimiksi. Sillä tarkoitetaan tiettyä järjestelmän toimintamallia, joka on vallitsevana tietyssä ajassa ja paikassa (Holtz ym. 2008).

Esimerkiksi ruokajärjestelmät koostuvat monista toisiinsa vaikuttavista tekijöistä, kuten fyysisestä ympäristöstä, elintarvikeketjun toimijoista, ympäristömuutoksista, taloudellisista vaihteluista, kulttuurisista tekijöistä sekä sääntelystä (Soininen ym., 2022). Ruokajärjestelmillä on ajasta ja paikasta riippuen monia erilaisia ilmenemismuotoja, joista yksi on nykyisen globaali teollinen ruokajärjestelmä. Nykyiseen ruokajärjestelmään kuuluvat yllä lueteltujen lisäksi muun muassa yritykset, politiikka, teknologia, infrastruktuuri, markkinat, kuluttajakäyttäytyminen, normit, tieto ja instituutiot (Friedman 1993; Geels 2011). Esittelen lukijalle nykyisen ruokajärjestelmän ominaispiirteitä tarkemmin aluvuossa 2.3.

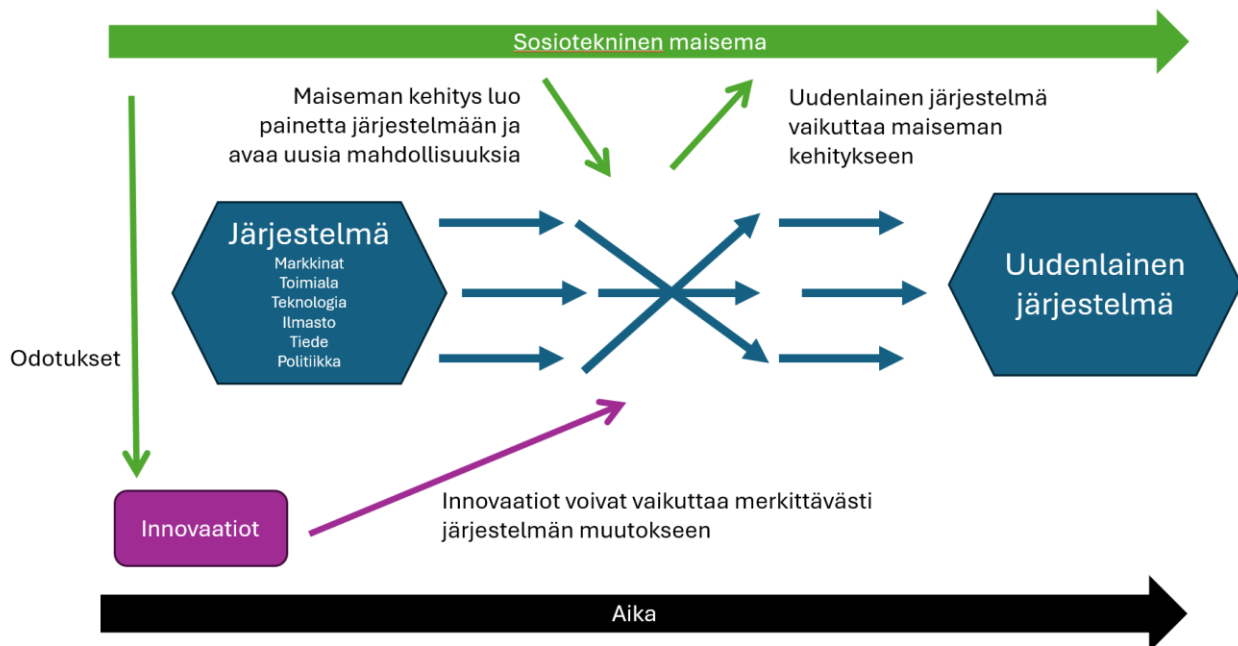
Useiden nykyisten järjestelmien on tutkittu olevan kestävyysongelmien edessä, sillä maapallon kantokyvyille määritellyt planetaariset rajat eivät riitä kattamaan nykyisellään jatkuvaa talouskasvua ja ympäristöresurssien kulutusta (Steffen ym. 2015). Ratkaisuna näihin haasteisiin on esitetty, että nykyisten järjestelmien rakenteita tulisi uudistaa perusteellisesti kestävä kehityksen mukaiseksi toteuttamalla sosioteknisiä siirtymiä. Siirtymät sisältävät merkittäviä muutoksia järjestelmien rakenteissa, kuten esimerkiksi tuotannossa ja kulutuksessa, teknologioissa, instituutioissa sekä kulttuurissa. Siirtymien aikana syntyy usein radikaalisti uusia tuotteita, palveluja, liiketoimintamalleja ja organisaatioita, jotka osittain täydentävät ja osittain korvaavat olemassa olevia. (Van den Bergh ym. 2011; Berkhout ym. 2009; Grin ym. 2010.) Kestävyys siirtymällä tarkoitetaan siirtymää, jossa järjestelmän on muututtava rakenteeltaan siten, että se voi toimia ja täyttää jäsentensä tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien kykyä täyttää omia tarpeitaan (Geels & Schot 2010; World Commission on Environment and Development 1987).

Tutkimusten mukaan järjestelmät rakentuvat ajan saatossa aiemman historian pohjalle, mikä tekee niistä pysyviä ja melko vastustuskykyisiä muutoksille, vaikka ne eivät olekaan luonteeltaan täysin muuttumattomia. Järjestelmän nykytila sisältää rakenteita, kuten esimerkiksi kulttuurin ja normit, jotka ohjaavat toimijoita järjestelmän sisällä. Nämä rakenteet voivat joko hidastaa tai edistää järjestelmän kestävyys siirtymää. Esimerkiksi nykyisessä ruokajärjestelmässä pitkään vallinnut tapa syödä runsaasti lihaa voi hidastaa siirtymää kohti kasvipohjaisia kestävämpiä ruokailutottumuksia. Toisaalta toimijat voivat myös omilla toimenpiteillään pyrkiä muokkaamaan järjestelmän rakenteita. Jos kuluttajat alkavat suosia kasvipohjaisia vaihtoehtoja, ja yritykset kehittää innovaatioita niiden saralla, tämä voi muuttaa nykyisen järjestelmän normeja ja samalla edistää sen kestävyys siirtymää. Suhde on siis kaksisuuntainen; järjestelmän rakenteet vaikuttavat toimijuuteen, mutta samalla toimijat voivat myös vaikuttaa järjestelmän rakenteisiin. (de Haan & Rotmans 2011; Geels & Schot 2007; Geels & Schot 2010; Kanger 2021.)

Tutkimukset ovat osoittaneet, että järjestelmien siirtymät ovat kompleksisia ja toisiinsa kietoutuneita, tapahtuvat pitkällä aikavälillä ja vaikuttavat useisiin eri toimijoihin (Fuenschilling & Truffer 2014; Geels & Schot 2010). Jos järjestelmää halutaan muuttaa, on vaikutettava useisiin muutosta hidastaviin voimiin. Siirtymien tutkimuksessa on kehitetty viitekehyksiä, jotka auttavat ymmärtämään siirtymien dynamiikkaa ja tarjoavat päättäjille työkaluja niiden tukemiseen ja ohjaamiseen. Viitekehysten yleinen tunnistettava piirre on siirtymän hahmottaminen systeemisestä näkökulmasta, jossa järjestelmää pyritään tarkastelemaan kokonaisuutena ja ymmärtämään kaikkien sen osien rooli siirtymässä, sen sijaan että rajattaisiin tutkimus vain yhteen järjestelmän osaan tai toimijaan erillään muista. (Catalan 2018; Markard ym. 2012.)

Yksi tunnetuimmista järjestelmien siirtymiä selittävistä viitekehyksistä on monitasoanalyysi, jonka avulla pyritään kuvaamaan sitä, miten siirtymät tapahtuvat kolmella eri tasolla: makrotason sosiotekninen maisema, järjestelmän nykytila (regiimi) ja mikrotason innovaatiot (Geels 2011). Vaikka tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan järjestelmää ja sen nykytilaa, tulee järjestelmien siirtymät hahmottaa aina systeemisestä näkökulmasta, joka huomioi järjestelmätason lisäksi myös makrotason ja mikrotason.

Sosiotekninen maisema luo ikään kuin katon nykyiselle järjestelmälle. Se luo puitteet, joissa järjestelmät ja innovaatiot kehittyvät, mutta yksittäiset toimijat eivät voi suoraan hallita sen muutoksia. Esimerkiksi ilmastonmuutos on osa nykyistä sosioteknistä maisemaa, sillä se vaikuttaa kaikkiin yhteiskunnan tasoihin ja ohjaa innovaatioiden ja järjestelmän rakenteiden kehitystä, mutta toimijat eivät voi täysin hallita sen etenemistä. Innovaatiot ovat monitasoanalyysin mikrotaso, jossa uudet innovaatiot syntyvät. Ne voivat ajan myötä haastaa nykyisen järjestelmän rakenteita ja mahdollisesti johtaa kestävyys siirtymiin. Esimerkiksi laboratorioissa kasvatettu liha on vielä kehittymässä järjestelmän mikrotasolla, mutta laajentuessaan ja yleistyessään se voisi muuttaa nykyistä ruokajärjestelmää järjestelmätasolla ja auttaa vähentämään maatalouden ympäristövaikutuksia, joihin puolestaan makrotason ilmastonmuutos vaikuttaa. Kolme eri tasoa ovat siis vuorovaikutuksessa keskenään. (Geels & Verhees 2011.) Tasojen suhdetta toisiinsa voidaan tarkastella alla olevan kuvan avulla:

Kuvio 1 Sosioteknisen siirtymän malli (ks. Geels 2011).

2.1.2 Toimijuus

Kestävyys siirtymien tutkimuksessa on havaittu, että siirtymät eivät tapahdu itsestään, vaan ne ovat prosesseja, joita toimijoiden pitkän aikavälin selkeät tavoitteet ohjaavat. Pelkkien teknologisten ratkaisujen on havaittu usein olleen tilapäisiä ja jopa vahvistaneen nykyisiä järjestelmiä niiden muuttamisen sijaan. (Van den Bergh ym. 2011; Unruh 2000.) On siis todettava, että muutos ei tapahdu tyhjiössä, vaan siihen liittyy aina vahvasti sosiaalinen näkökulma: toimijat. Tutkimusten mukaan on tärkeää ymmärtää eri toimijoiden rooleja järjestelmän kestävyys siirtymässä, jotta voidaan hahmottaa paremmin siirtymien monimutkaisia rakenteita ja niistä aiheutuvia haasteita siirtymälle (Farla 2012).

Toimijuudella tarkoitetaan kykyä toimia tietoisesti ja tarkoituksellisesti, tehdä valintoja ja vaikuttaa omiin tekoihin sekä pohtia niiden merkitystä. Vaikka toimijuuden käsite liitetäänkin vahvasti sosiaaliseen näkökulmaan, ei sillä aina tarkoiteta pelkästään yksittäisiä ihmisiä, vaan toimija voi olla myös esimerkiksi yritys tai yhteiskunnallinen liike. (Archer 1995; Giddens 1984; Mingers 2014.) Muita järjestelmien siirtymien kannalta olennaisia toimijoita ovat tutkimusten mukaan esimerkiksi kansalaisyhteiskunta ja kuluttajat, asiantuntijat ja tutkimusorganisaatiot, päätöksentekijät ja julkiset viranomaiset sekä yksittäiset toimijat, jotka pyrkivät muuttamaan järjestelmää sisältä käsin (Berkhout 2006; Farla 2012).

Toimijuutta voidaan tarkastella usealla eri tasolla: sekä järjestelmän tasolla että yksittäisen toimijan sisällä. Yrityksen kestävyys siirtymän kannalta merkittäviksi sisäisiksi toimijoiksi on tunnistettu esimerkiksi vastuullisuustiimit, ylin johto sekä muut työntekijät, kuten esimerkiksi tekniset asiantuntijat, suunnitteluosasto sekä projektipäälliköt. Yritykset eivät ole kuitenkaan järjestelmän ainoita toimijoita, ja sisäisten toimijoiden lisäksi niiden kestävyys siirtymään vaikuttavat myös ulkoiset toimijat kuten kansalaisjärjestöt, paikallisyhteisö, hallitus, tutkijat, sidosryhmät, toimittajat, osakkeenomistajat, kilpailijat ja kuluttajat. (Wannags & Gold 2020.)

2.1.3 Yritysten kestävyys siirtymien ristiriidat

Siirtymien suurimmiksi haasteiksi on aikaisemmassa tutkimuksessa tunnistettu nykyisten järjestelmän rakenteiden murtaminen ja uusien kestävämpien rakenteiden luominen. Toisin sanottuna järjestelmän muutosta kestävämmäksi hidastaa useimmiten järjestelmä itse. (Fuenfschilling & Truffer 2014.) Esimerkiksi yhdeksi siirtymien haasteeksi on tunnistettu kuluttajien ja yritysten vakiintunut taipumus tarkastella asioita lyhyellä aikavälillä, mikä hidastaa pitkän aikavälin kestävyystavoitteiden saavuttamista (Linstone 1999). Tutkimusten mukaan järjestelmän rakenteet, kuten esimerkiksi arvot ja vakiintuneet toimintatavat, vaikuttavat yksittäisten yritysten kestävyys siirtymän edistämiseen, useimmiten hidastaen sitä (Bui ym. 2016). Yritys voi siis samanaikaisesti kokea ulkopuolelta tulevaa painetta edistää omaa ja järjestelmän kestävyys siirtymää, mutta samalla kohdata ristiriitoja, jotka hidastavat tätä työtä. Yritysten kestävyys siirtymien tutkimuksessa on viime vuosina keskitytty yhä enemmän tutkimaan näitä paradoksaalisia ristiriitoja, joita yritysten on käsiteltävä kestävyys siirtymänsä aikana. (Wannags & Gold 2020.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että liiketoiminnan menestykseen tähtäävän arvon ja sosiaalisen tai ekologisen arvonluonnin välillä on usein paradoksaalinen suhde, mikä johtaa siihen, että kestävyys den pitkäaikaiset tavoitteet usein hylätään, jos taloudellisia tavoitteita ei saavuteta. Tämä kuvastaa taloudellisen ja yhteiskunnallisen arvon välistä ristiriitaa, joka viittaa tilanteeseen, jossa yrityksen pyrkimys saavuttaa kaupallista menestystä aiheuttaa ristiriitoja sen tavoitteen kanssa luoda sosiaalista tai ekologista arvoa. Usein kyseessä ei ole pelkästään organisaation sisäinen ristiriita, vaan myös ristiriita organisaation ja sen ulkopuolisten sidosryhmien, kuten osakkeenomistajien, joilla on voitto-odotuksia, tai kansalaisjärjestöjen, jotka vaativat vastuullisempaa liiketoimintaa, välillä. (Doherty ym. 2014; Frostenson & Helin 2017; Sharma & Jaiswal 2018.) Näitä ristiriitoja on tutkittu ja havaittu suomalaisessa kontekstissa esimerkiksi bioenergiantuotannossa (Huttunen 2014).

Useissa yritysten kestävyys siirtymiä koskevissa tutkimuksissa on tunnistettu ristiriita yksilön ja organisaation tavoitteiden välillä (Carollo & Guerci 2018; Henningson ym. 2015; Kuntner & Weber 2018). Se ilmenee esimerkiksi tilanteissa, joissa yrityksen vastuullisuuspäällikön tavoitteet eivät ole linjassa organisaation muiden tavoitteiden tai sen kulttuurin kanssa. Yrityksen organisaatiokulttuuri ei aina tue vastuullisuusstrategian viemistä käytäntöön päivittäisen liiketoiminnan tasolle, ja useissa tutkimuksissa onkin havaittu vastuullisuusjohtajien kohtaavan ristiriitoja oman roolinsa ja edustamansa yrityksen organisaatiokulttuurin välillä. (Kuntner & Weber 2018; Carollo & Guerci 2018.) Kestävyysjohtajiin saatetaan suhtautua organisaation sisällä jopa vihamielisesti (Carollo & Guerci 2018). Henningson ym. (2015) korostavatkin, että vastuullisuuden tulisi olla integroitu yrityksen organisaatiokulttuuriin, jota toimitusjohtajasta lähtien koko johtoporras edistää omalla esimerkillään.

Useissa tutkimuksissa korostunut vastuullisuustavoitteiden ja alan vakiintuneiden käytänteiden välinen ristiriita kuvaa tilannetta, jossa yrityksen kestävyys siirtymä saattaa vaatia rakenteellisia ja teknologisia uudistuksia, mutta näiden toteuttaminen voi olla haastavaa, sillä alan normit ohjaavat toimintaa totuttuun ja vakaaseen suuntaan (Bacon ym. 2014; Levy ym. 2014; Tseng ym. 2018). Ruokajärjestelmien kontekstissa alan vakiintuneiden käytänteiden on tutkittu hidastavan kestävyys siirtymää esimerkiksi tuotantoketjun vakiintuneiden epäoikeudenmukaisten rakenteiden sekä vakiintuneiden, suurten alan toimijoiden määrittelemien, sertifiointikäytänteiden muodossa (Bacon ym. 2014; Levy ym. 2016). Teknologiateollisuudessa on tutkittu puolestaan vallitsevan ristiriita, joka pakottaa yritykset tasapainottelemaan alan yleisen käytänteen, tuotteiden suunnitellun vanhenemisen, ja toisaalta ympäristöarvojen sekä resurssitehokkuuden välillä (Tseng ym. 2018).

Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että yritykset kohtaavat tehokkuuden ja kestävyuden välistä ristiriitaa usein tilanteissa, joissa organisaation toiminta keskittyy tehokkuuden maksimointiin, joka on ristiriidassa kestävyystavoitteiden kanssa (Thapa ym. 2016; Van Bueren ym. 2014). Esimerkiksi siipikarjateollisuudessa tehokkuuden parantamiseen käytettävät antibiootit heikentävät toisaalta ihmisten vastustuskykyä erilaisille taudeille (Van Bueren ym. 2014). Samoin tutkimusten mukaan vesivastuullisuus vaatii yrityksiltä vedenkäytön koordinoitua, mutta samalla sen koetaan vähentävän yrityksen omien toimintojen tehokkuutta (Thapa ym. 2016).

Kestävyys siirtymien tutkimuksissa on noussut esiin myös vastuullisuustavoitteiden ja kestävämmän kulutuskäyttäytymisen välillä ilmenevä ristiriita, joka näkyy usein tilanteissa, joissa kuluttajien kestävyysarvot ja todellinen kulutuskäyttäytyminen ovat ristiriidassa keskenään. Tämän on tutkittu vaikeuttavan yritysten siirtymistä kestävämpien tuotteiden tuotantoon. (Antonetti &

Maklan 2014; Bly ym. 2015; Moruzzi & Siriex 2015.) Joissain tutkimuksissa on havaittu ristiriidan johtuvan tietoisesta toiminnasta, joka voi aiheuttaa kuluttajassa jälkeen päin jopa syyllisyyttä (Antonetti & Maklan 2014; Moruzzi & Siriex 2015). Toisaalta on tutkittu, että toisissa tapauksissa kuluttajien arvojen vastaiset ostopäätökset johtuvat tiedon puutteesta, sillä kuluttajan voi olla vaikeaa tuotetta ostaessaan arvioida sen todellisia laaja-alaisia järjestelmätason vaikutuksia (Bly ym. 2015).

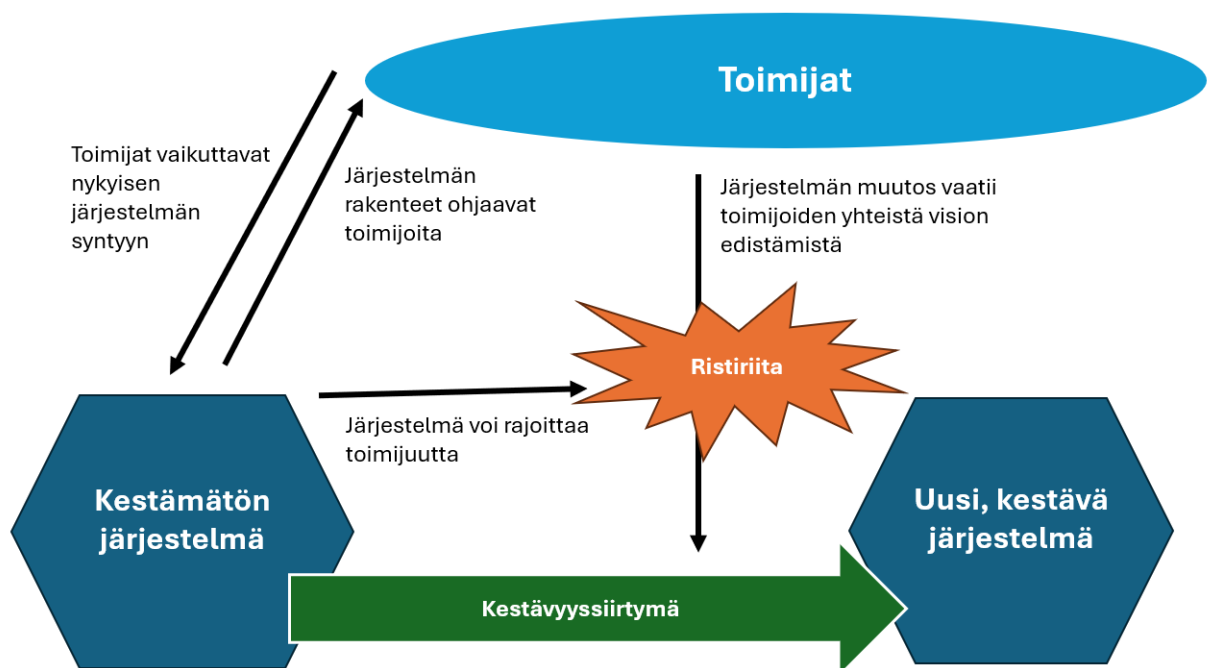
Useassa erityisesti kansainvälisessä ympäristössä toimivia yrityksiä tarkastelevassa tutkimuksessa on havaittu ristiriitaa eri kontekstien odotusten välillä. Näissä tilanteissa yhdessä kontekstissa yrityksen tietynlainen toiminta on toivottavaa, kun taas toisessa se koetaan ei-toivottuna. (Busse ym. 2016; Kolk & Lenfant 2018; Xiao ym. 2019.) Esimerkiksi länsimaissa lapsityövoimaa ei pidetä kestävä liiketoiminnan pohjana, mutta tietyissä kehittyvissä maissa lapsityövoima voi olla osa koulutusjärjestelmää (Xiao ym. 2019). Länsimaiset yritykset voivat kokea painetta vaatia esimerkiksi Kiinassa toimivilta toimittajiltaan sitä, etteivät ne teetä työntekijöillään kohtuuttomia määriä ylitöitä, mutta Kiinassa ylitöitä pidetään merkinä menestyksestä ja ne takaavat tekijälleen lisätuloja, joita he voivat lähettää sukulaisilleen (Kolk & Lenfant 2018). Kahden eri kontekstin tarkasteleminen toisistaan erillään, huomioimatta toista, voi aiheuttaa huomattavia negatiivisia reaktioita yrityksen eri sidosryhmissä (Busse ym. 2016).

2.2 Järjestelmän rakenteiden rooli ristiriitojen synnyssä

On havaittavissa, että useat eri yritysten kestävyys siirtymiin vaikuttavat toimijat, kuten esimerkiksi kuluttajat, on tunnistettu järjestelmien tutkimuksessa myös järjestelmän osina (Geels 2011; Wannags & Gold 2020). Monet järjestelmän osat ovat oletettavasti erottamattomasti sidoksissa toimijoihin, eikä niitä voi tarkastella itsenäisinä ilmiöinä. Esimerkiksi uskomukset, rutiinit, normit, tieto ja osaaminen muodostuvat ja muovautuvat toimijoiden vuorovaikutuksen kautta. Voidaankin olettaa, että kestävyys siirtymissä toimijat ja järjestelmä ovat monimutkaisessa keskinäisessä riippuvuussuhteessa, jossa ne eivät vain vaikuta toisiinsa, vaan myös sekoittuvat. Yksi toimija voi olla myös järjestelmän osa, ja järjestelmä tai sen osa voi puolestaan olla myös siirtymään vaikuttava toimija. Esimerkkinä toimijasta, joka on samalla järjestelmän osa, voisi toimia suomalainen elintarviketeollisuus, joka sekä osaltaan ohjaa kulutustottumuksia että sopeutuu kuluttajien kasvaviin vaatimuksiin kestävämmistä vaihtoehdoista. Tällöin teollisuus ei vain vaikuta järjestelmään, vaan on myös sen osa, mukautuu muista toimijoista aiheutuviin muutoksiin.

Kestävyys siirtymä vaatii toimijoiden yhteistä visiota, mutta suurimpana haasteena on usein järjestelmän rakenteiden vastarinta muutokselle, mikä aiheuttaa puolestaan toimijoille ristiriitoja.

(Fuenfschilling & Truffer 2014; Unruh 2000; Van den Bergh ym. 2011.) Yritykset ovat usein keskeisiä toimijoita kestävyys siirtymissä, mutta niiden on tutkittu kohtaavan useita paradoksaalisia ristiriitoja edistäessään siirtymää (Wannags & Gold 2020). Näin ollen voidaankin päätellä, että kuten muidenkin toimijoiden, myös yritysten suurimpana haasteena on järjestelmän rakenteiden muutosta hidastava vaikutus, joka luo ristiriitoja. On esimerkiksi oletettavaa, että eri kontekstien odotusten välisen ristiriidan syntyyn vaikuttavat usein järjestelmän ristiriitaiset rakenteet kuten arvot ja sääntely. Tässä aluvuossa esitettyjä oletuksia voidaan tarkastella alla olevan kuvan avulla.

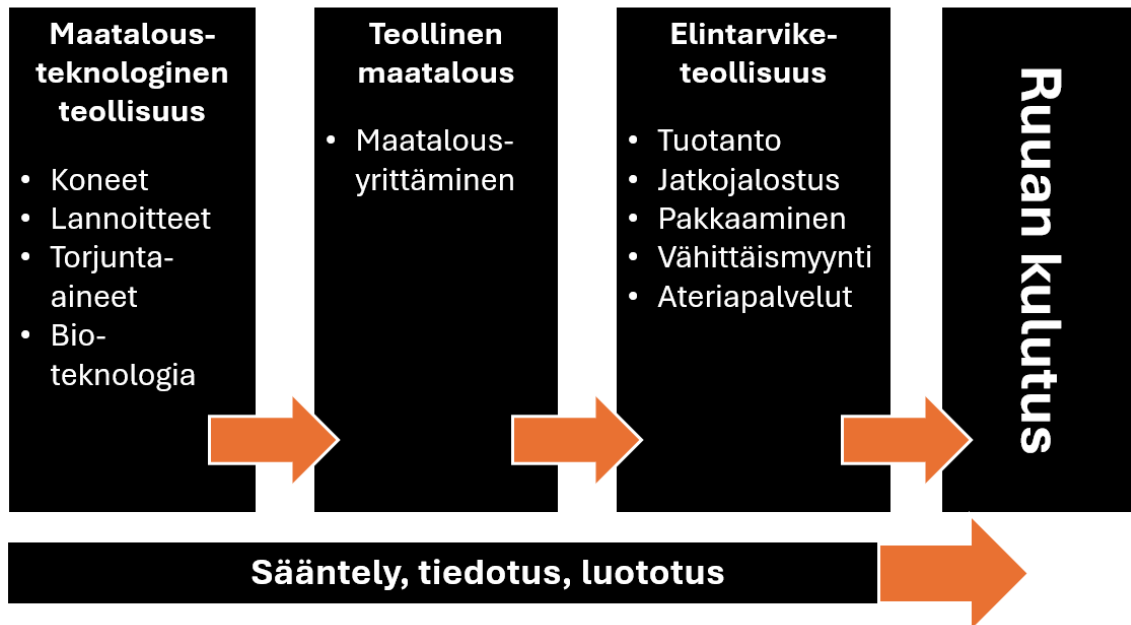

Kuvio 2 Järjestelmän ja toimijuuden suhde ristiriitojen synnyssä (ks. Geels 2011; Wannags & Gold 2020).

2.3 Ruokajärjestelmän kestävyys siirtymä

Ruokajärjestelmällä tarkoitetaan niiden erilaisten toimijoiden, toimintojen ja näiden välisten suhteiden kokonaisuutta, joiden vuorovaikutuksen tuloksena määrittyy, mitä, kuinka paljon, millä menetelmillä ja kenelle ruokaa tuotetaan ja jaetaan. Ruokajärjestelmä kattaa kaikki ne yhteiskunnan toimet, jotka liittyvät ruoan tuotantoon ja kuluttamiseen, aina alkutuotannosta ruoan kulutukseen. (Mononen & Silvasti 2012.) Vaikka tutkimuksessa on pitkään keskitytty pääasiassa ruoka- ja elintarvikeketjuun, käsite ruokajärjestelmä mainittiin jo 1970-luvun teoksessa *Limits to Growth*, joka varoitti ympäristön kantokyvyn ylittämisestä. Nykyään ruokajärjestelmä ajattelu on omaksuttu laajasti, ja tutkimus on siirtynyt yksisuuntaisesta ajattelusta kohti keskinäisriippuvaisten järjestelmien tarkastelua, mikä auttaa ymmärtämään monimutkaisia yhteyksiä ja edistämään

järjestelmän kestävyys siirtymää. (Meadows ym. 1972; Meadows ym. 2004.) Jokaisella toimijalla on oma roolinsa ketjussa, ja näitä rooleja ja koko järjestelmän rakennetta voidaan tarkastella alla olevan kuvan avulla. (Mononen & Silvasti 2012.)

Kuvio 3 Ruokajärjestelmän rakenne (ks. Mononen & Silvasti 2012).

Nykyinen ruokajärjestelmä perustuu voimakkaaseen markkinaliberalismiin, globaaleihin toimitusketjuihin, tuotannon keskittymiseen sekä halpaan ruoan hintaan ja mataliin tuotantokustannuksiin (Campbell 2009; Dumont ym. 2020). Alkupanosten tuotannossa toimii koneiden, kemianteknologian ja bioteknologian yrityksiä, joita tukevat vähittäismyynnin, tiedotuksen ja luototuksen neuvontaorganisaatiot (Mononen & Silvasti 2012). Vaikka globaalissa mittakaavassa maatalouden tuotantomenetelmät ovat intensiivisiä, erikoistuneita, koneellistettuja ja suuriin tuotantoyksiköihin keskittyneitä, niin Suomessa maatalousyritykset ovat useimmiten pieniä, yleensä yhden tai muutaman henkilön työllistäviä yrityksiä (Constance & Moseley 2018; Mononen & Silvasti 2012).

Elintarviketeollisuuden yritykset voidaan jakaa pääasiassa kolmeen ryhmään: elintarvikeyrityksiin, ruoan vähittäismyyntiä harjoittaviin yrityksiin sekä ateriapalveluihin. Nämä yritykset ovat usein merkittävästi suurempia kuin alkutuotannon maatalousyritykset ja koostavatkin merkittävimmän yksittäisten toimijoiden joukon ruokajärjestelmässä. (Mononen & Silvasti 2012.) Globaalit ja kansalliset elintarvikealan toimijat hallitsevat suurta osaa tuotannosta, ja keskittymistä lisäävät suuret sijoittajat, teknologinen kehitys sekä sääntely-ympäristö (Clapp 2022; Friedman 1993).

Järjestelmä perustuu sertifiointikulttuuriin, jossa käytetään kerättyyn tietoon perustuvia standardeja ja elintarviketurvallisuusmittareita, joista yritykset viestivät kuluttajille (Campbell 2009).

Toisen maailmansodan jälkeen kehittynyt nykyinen ruokajärjestelmä on parantanut ruoantuotannon tuottavuutta, lisännyt ruoan saatavuutta ja monipuolisuutta, mutta nykyään sen sisällä syntyneet yritykset toimivat omista intresseistään, ja niiden valta vaikuttaa järjestelmän kestävyteen ja oikeudenmukaisuuteen (Kummu ym. 2020; Clapp 2022). Järjestelmän muutosta hidastavat sen omat rakenteet, kuten esimerkiksi suuryritysten ja sijoittajien muutosvastarinnan, järjestelmän eri toimijoiden ja hallinnon ristiriitaiset tavoitteet ja arvot, teknologisiin uudistuksiin liittyvät tuotto-odotukset sekä tieteen ja tutkimuksen heikon roolin päätöksenteossa (Clapp 2022).

Nykyinen ruokajärjestelmä perustuu fossiilisiin polttoaineisiin, epäorgaanisiin lannoitteisiin ja torjunta-aineisiin, jotka ovat aiheuttaneet vakavia ympäristöongelmia, kuten ilmastonmuutosta, biodiversiteetin köyhtymistä sekä rehevöitymistä (Campbell 2009). Ruokajärjestelmän on arvioitu tuottavan noin kolmasosan kaikista ihmisen aiheuttamista päästöistä, noin 16–18 miljardia tonnia hiilidioksidiekvivalenttia vuosittain (Crippa ym. 2021; Rosenzweig ym. 2020; Tubiello ym. 2021). Lisäksi järjestelmä kuormittaa ympäristöä myös maankäytön muutosten, makean veden ehtymisen sekä vesi- ja maaekosysteemien saastumisen kautta, johtuen esimerkiksi liiallisesta typen ja fosforin käytöstä alkutuotannossa (Springmann ym. 2018).

Noin 71 % ruokajärjestelmän päästöistä syntyykin maataloudessa (Crippa ym. 2021). Maatiloilla ja maatalousmaalla syntyy runsaasti kasvihuonekaasupäästöjä, joiden on tutkittu muodostavan jopa neljänneksen kaikista ihmisen aiheuttamista kasvihuonekaasupäästöistä (FAO 2016; IPCC 2019). Loput 29 % ruokajärjestelmän päästöistä syntyvät toimitusketjujen muista liiketoiminnoista, kuten vähittäiskaupasta, kuljetuksista, kuluttajatoiminnasta, polttoaineen tuotannosta, jätehuollosta, teollisista prosesseista ja pakkauksista sekä lannoitteiden valmistuksesta (Crippa ym. 2021; Tubiello ym. 2021).

Tutkimusten mukaan väestönkasvu ja tulotason nousu voivat kasvattaa ruokajärjestelmän ympäristövaikutuksia 50–90 % vuosien 2010 ja 2050 välillä, mikä puolestaan uhkaa ylittää planeetan kantokyvyn rajat, jotka määrittävät ihmiskunnan turvallisen toiminta-alueen (Springmann ym. 2018; Steffen ym. 2015). Järjestelmän merkittävä osuus päästöistä ja sen haavoittuvuus ilmastonmuutokselle korostavat tarvetta vähentää ruoantuotannon päästöjä (Mbow ym. 2019). Ruokajärjestelmän rooli ilmastonmuutoksen hillinnässä on tunnustettu laajasti kansallisella ja kansainvälisellä tasolla (Crumpler ym. 2020).

Järjestelmätason paine kestävyys siirtymälle näkyy myös elintarviketeollisuuden yritysten tasolla. Sääntely ja erilaiset yhteiskunnalliset toimijat lisäävät yritysten painetta omaksua aktiivisesti kestävämmän liiketoiminnan käytäntöjä (Kortelainen 2022; Tyrväinen 2024; Upright 2023). Yritykset joutuvat huomioimaan, raportoimaan ja minimoimaan yhä kattavammin ympäristövaikutuksiaan sekä sitä, miten alttiita niiden toimitusketjut ja liiketoiminta ovat ilmastonmuutoksen aiheuttamille riskeille (European Commission 2024). Tämä velvoite on oletettavasti lisännyt myös ruokajärjestelmän yritysten halua asettaa kunnianhimoisia tieteeseen perustuvia tavoitteita ilmastotyölleen (Science Based Targets Initiative 2024). Toisaalta vasta hyvin vähän konkreettisia tuloksia on ollut nähtävissä ympäristövaikutusten vähentämisen saralla (UN Global Compact Network Finland 2023).

Suurin osa päästöistä syntyy maataloudessa, mutta samalla maanviljelijät ovat kuitenkin ruokaketjun vähävaltaisimpia osapuolia, joihin kohdistuu merkittäviä hintapaineita, ja joilla on käytössään elintarviketeollisuuden yrityksiin verrattuna huomattavasti vähemmän resursseja (Kuhmonen 2023). Yritysten kestävyys- ja tiedonkeruuvaatimukset kohdistuvat erityisesti viljelijöihin, mutta viljelijät kokevat usein, että näistä vaadituista toimenpiteistä saatava taloudellinen tai ympäristövaikutuksia pienentävä hyöty päättyy muiden järjestelmän toimijoiden käsiin. (Paloviita ym. 2021.)

Tuoreimpien kestävyys siirtymien tutkimuksien mukaan yritysten tulisi ymmärtää muiden järjestelmän toimijoiden näkökulmia sekä korostaa syvällistä yhteistyötä edistääkseen omaa ja järjestelmätason siirtymää riittävän kunnianhimoisesti. Yritysten on tunnistettava kestävyys siirtymänsä kannalta avainroolissa olevat toimijat, hyödynnettävä niiden asiantuntemusta, huomioitava niiden tarpeet sekä edistettävä innovatiivista dialogia koko järjestelmän tasolla. (Idemudia 2017.) Ymmärrystä tulisi laajentaa erityisesti avaintoimijoiden laajempaan toimintaympäristöön sekä järjestelmän valtasuhteisiin (Kurucz ym. 2017). Esimerkkinä tästä ruokajärjestelmän kontekstissa voisi toimia se, että elintarviketeollisuuden yritykset lisäävät yhteistyötä ja vuoropuhelua koko arvoketjun tasolla vähentääkseen ruokajärjestelmän alkutuotannosta syntyviä päästöjä.

3 Tutkimusmenetelmät

Toteutin tutkimuksen laadullisin menetelmin, sillä tutkimuskysymykseni koskivat monimutkaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, joita en olisi pystynyt kuvaamaan pelkästään määrällisin menetelmin, vaan joiden kuvaamiseen tarvitsin selittävää tutkimusta (Busetto ym. 2020). Tutkimuksen tiedonhankinta perustui abduktiivisen päättelyn prosessiin, jossa etsin parasta mahdollista selitystä empirian yllättäville havainnoille. Koin lähestymistavan perustelluksi, sillä tutkimus käsitteli monimutkaisia ja monisyisiä ilmiöitä, jota en kokenut voivani täysin ymmärtää pelkällä induktiivisella tai deduktiivisella lähestymistavalla (Tavory & Timmermans 2014).

Näyttäisi myös siltä, että järjestelmän rakenteiden ja toimijuuden roolit huomioivaa teoreettista viitekehystä ei ole yritysten kestävyys siirtymien näkökulmasta aiemmassa tutkimuksessa esitetty. Aiemmassa tutkimuksessa järjestelmät on usein nähty muutoksen kohteina eikä niinkään aktiivisina toimijoina, jolloin pelkkä deduktiivisesti aiempien teorioiden testaaminen ei olisi auttanut vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Toisaalta pelkkä induktiivinen lähestymistapa ei ollut tarkoituksenmukainen, kun aikaisempaa tutkimustietoa aiheesta kuitenkin oli olemassa, ei vain oman tutkimukseni näkökulmasta. Koin myös, että systeemisyyden, järjestelmien rakenteet ja kestävyys siirtymät voivat olla käytännön vastuullisuustyötä tekeville haastateltaville melko abstrakteja ja vaikeasti hahmotettavia käsitteitä, minkä takia koin tarvitsevani aiempaan tutkimukseen pohjaavan, rakennetta luovan viitekehysten, joka auttaisi aineiston keruussa ja tutkimusongelman hahmottamisessa, mutta joka jättäisi tilaa myös empiriasta esiin nouseville yllättäville havainnoille.

3.1 Tutkimuskohde ja tutkimusetiikka

3.1.1 Tutkimuskohde

Tässä tutkimuksessa tarkastelin ruokajärjestelmää nykyisenä vallalla olevana järjestelmänä ja Suomessa toimivia elintarvikeyrityksiä kestävyys siirtymää edistävinä toimijoina. Koska elintarviketeollisuuden yrityksillä on merkittävä rooli nykyisen ruokajärjestelmän muodostumisessa, niiden voidaan olettaa olevan ratkaisevassa asemassa myös järjestelmän kestävyys siirtymässä. Rajasin tarkastelun suomalaisen kontekstiin, jotta kaikilla yritysten edustajilla olisi vertailukelpoinen kokemus samanlaisessa toiminta- ja sääntely-ympäristössä toimimisesta. Rajasin tutkimuksen elintarviketeollisuuden yrityksiin, sillä alkutuotannon yritykset eroavat merkittävästi elintarviketeollisuuden yrityksistä muun muassa koon, käytettävissä olevien resurssien ja liiketoimintarakenteidensa osalta.

Toteutin tutkimuksen yhteistyössä työnantajani Baltic Sea Action Groupin kanssa. Baltic Sea Action Group on itsenäinen säätiö, joka pyrkii tutkimusperusteisesti luomaan ratkaisuja Itämeren ympäristöongelmiin ja tuomaan toiminnassaan yhteen tutkimuksen, päättäjät, yritykset sekä maanviljelijät. Käytännössä yhteistyö tarkoitti sitä, että kartoitin haastateltavat yritykset hyödyntäen säätiön yhteistyökumppaneita sekä muita sidosryhmiä säätiön laajennetusta verkostosta. Lähestyin haastateltavia joko sähköpostitse käyttämällä työnantajan sähköpostiani tai sosiaalisen median kautta. Baltic Sea Action Group tai sen edustajat eivät kuitenkaan vaikuttaneet tutkimukseni toteutukseen, kuten esimerkiksi tutkimuskysymyksiin, rajaukseen tai valittuihin menetelmiin, eivätkä saaneet käyttöönsä tutkimuksen empiirisessä vaiheessa kerättyä aineistoa.

Pohjasin tutkimukseni viiteen puolistrukturoituun haastatteluun elintarviketeollisuuden yritysten edustajien kanssa. Vaikka aineisto jäi määrällisesti suppeaksi, valitsin haastateltavien määrän suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin ja arvioin sen olevan riittävä tutkimusaiheen ja rajauksen edustavuuden kannalta (Hulley ym. 2007; Lakens 2022). Kontaktoin lisäksi kymmenen muuta yrityksen edustajaa, mutta huolimatta useista yhteydenotoista en onnistunut saamaan enempää haastateltavia, minkä arvioin johtuneen todennäköisesti sekä EU:n kestävyysraportoinnin ja muiden kiireiden aiheuttamasta ajanpuutteesta että aiheen arkaluonteisuudesta.

Tukeuduin tutkimuksessani haastatteluaineistoon, mutta hyödynsin myös omaa asiantuntemustani suomalaiselta elintarvikealalta, jota olen kerryttänyt työssäni Baltic Sea Action Groupin yritys yhteistyön asiantuntijana. Tehtäviini kuuluu yritysten liiketoiminnan kehittäminen Itämeri- ja ilmastoystävällisemmäksi yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa, mikä antoi minulle hyvät valmiudet valita tutkimukseen edustavia yrityksiä ja asiantuntevia haastateltavia. Koska haastateltavien määrä jäi suppeaksi, asiantuntemukseni korosti aineiston laadun varmistamista. (Morse 2000; Vasileiou ym. 2018.)

Valitsin haastateltaviksi yritysten vastuullisuudesta vastaavia henkilöitä, joilla oli syvällistä ymmärrystä toimitusketjujen ympäristövaikutuksista ja toimialan erityispiirteistä (Morse 2000; Vasileiou ym. 2018). Kaikkien haastateltavien edustamat yritykset toimivat Suomessa, Monosen ja Silvastin (2012) määritelmän mukaan elintarviketeollisuuden alalla. Osa yrityksistä toimii Suomen lisäksi myös muissa maissa. Kaikissa yrityksissä työskentelee yli 250 työntekijää, ja kaikkien niiden liikevaihto on yli 50 miljoonaa euroa vuosittain. Haastateltavien edustamien yritysten toimialat on lueteltu alla olevassa taulukossa.

Taulukko 1 Tutkimuksen haastateltavat

Haastateltava	Työnantajayrityksen toimiala	Haastattelun päivämäärä	Haastattelun kesto
H1	Elintarvikkeiden valmistus, pääpainona kasvipohjaiset tuotteet	3.1.2025	58 min
H2	Alkoholijuomien valmistus	17.1.2025	78 min
H3	Päivittäistavarakauppa	20.2.2025	71 min
H4	Elintarvikkeiden valmistus, pääpainona lihatuotteet	13.2.2025	74 min
H5	Elintarvikkeiden valmistus, pääpainona lihatuotteet	27.2.2025	103 min

3.1.2 Tutkimuseettiset valinnat

Havaitsin haastattelujen aikana, että tutkimusaiheeni oli odotettua sensitiivisempi. Neljä viidestä haastateltavasta esitti ennen nauhoituksen alkamista tarkentavia kysymyksiä tutkimustulosten julkaisemisesta ja aineiston anonymisoinnista, vaikka olin toimittanut heille hyvän tieteellisen käytännön (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023) mukaisen tutkimuksen tietosuojaselosteen (Liite 2) ja ilmoituksen hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta etukäteen. Yritysten edustajat korostivat tutkimusaiheen sensitiivisyyttä ja sitä, kuinka toimialalla useat toimijat tuntevat toisensa. He toivat esiin huolen siitä, että anonymisoidustakin tutkimusaineistosta voi olla mahdollista tunnistaa yksittäisiä henkilöitä. Useampi haastateltava oli jopa huolissaan oman työsuhteensa jatkumisesta, mikäli tutkimuksen julkaistavista tuloksista voisi päätellä heidän henkilöllisyytensä tai heidän esiin nostamansa epäkohdat.

Pyrin toimimaan hyvän tieteellisen käytännön (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023) mukaan varmistaen, ettei tutkimukseni vaaranna tutkittavien terveyttä tai turvallisuutta. Haastateltavien esille tuoma huoli korosti mielestäni sekä tutkimusaiheen tärkeyttä että tarvetta tarkalle linjaukselle siitä, mitä tietoja voin tutkimuksen eettisiä periaatteita noudattaen antaa lukijalle haastateltavista ja heidän edustamistaan yrityksistä. Tutkimuskirjallisuudessa ei ole yhtä yhtenäistä määritelmää sille, miten tutkijan tulisi tasapainotella sen välillä, että hän tarjoaa lukijalle mahdollisimman paljon tietoa tutkimuskohteesta, mutta samalla on aiheuttamatta tutkimuskohteelle harmia ja rikkomatta kohteen luottamusta. (Damianakis & Woodford 2012; Dempsey ym. 2016; Melville & Hincks 2016; Saunders ym. 2015.) Damianakis ja Woodford (2012) kuitenkin korostavat, että erityisesti syvällisistä haastatteluista kerätyn tiedon luonne voi rajoittaa sitä, miten paljon tutkija voi antaa tutkimuskohteesta tietoa. Osallistujien tunnistaminen esimerkiksi sitaateista on helpompaa, jos haastateltavia on vähän ja haastateltavat ovat osa tiivistä ammatillista verkostoa.

Tarkastelen tutkimuksessa ruokajärjestelmää sekä sen toimijoita ja ristiriitoja, mutta en esitä yrityksiä ja haastateltavia koskevaa yksityiskohtaista tietoa haastateltavien anonymiteetin suojelemiseksi, koska toimialalla toimivien suurten yritysten joukko on pieni, ja haastateltavat ovat näin helposti tunnistettavissa yksilöivemmän tiedon avulla. Havainnollistan käytännön esimerkkejä esittämällä haastateltavien sitaatteja, jotka olen valinnut huolellisesti niin, ettei sitaatin antajaa voi siitä tunnistaa.

3.2 Aineiston keruu

Toteutin tutkimuksen poikittaistutkimuksen menetelmiä hyödyntäen ja käyttäen aineistonani viittä puolistrukturoitua etäyhteyksin toteutettua yksilöhaastattelua. Puolistrukturoitu haastattelu sisältää sekä valmiita haastattelukysymyksiä että vapaata keskustelua, minkä avulla arvioin voivani kerätä syvällistä tietoa haastateltavilta tutkimuksen fokuksen mukaisesti. Koin haastattelumuodon antavan haastateltavalle vapauden puhua aiheesta riittävän laajasti, mutta samalla tarjoten minulle kykyä säilyttää tutkimuksen suunta, toisin kuin strukturoimaton haastattelu, jossa suunta ei ole täysin hallittavissa. (Ruslin ym. 2022.)

Hyödynsin haastattelukysymysten suunnittelussa operationalisointitaulukkoa (Liite 1), jossa haastattelukysymykset koostetaan purkamalla tutkimuskysymykset osaongelmiin ja teemoihin. Osaongelmien ja teorian pohjalta erittelin 10 teemaa, joista kuusi koski yritysten kohtaamia ristiriitoja, kaksi yritysten kestävyys siirtymään vaikuttavia toimijoita ja kolme viimeistä koko järjestelmän siirtymäpolkuja ja innovaatioiden roolia siirtymässä. Koostin toimijoita koskevien teemojen alle vielä 12 alateemaa, jotka kuvaavat oletettavia teemojen käytännön ilmentymiä, käytännössä niitä erilaisia sisäisiä ja ulkoisia toimijoita, jotka vaikuttavat yrityksen kestävyys siirtymään. En muodostanut muille teemoille alateemoja, sillä tutkimukseni empiirisestä kontekstista ei ole tiedettävästi saatavilla riittävästi aiempaa tutkimustietoa, jotta minun olisi ollut tarkoituksenmukaista arvioida etukäteen teemojen käytännön ilmentymiä. Tarkoitukseni oli täydentää näitä alateemoja empiirisen aineiston pohjalta.

Hyödynsin aiempaa asiantuntemustani sekä haastattelukysymysten suunnittelussa että tarkentavien kysymysten esittämisessä, jotta keskustelu eteni luontevasti ja jäsentyneesti, mutta samalla mahdollisti haastateltavien vapaan ajatusten ilmaisun tutkimuskysymyksiin liittyen (Brinkman & Kvale 2015; Kallio ym 2016; Kelly 2010). Nimesin osan teemoista uudelleen taatakseni niihin pohjautuvien haastattelukysymysten mahdollisimman helpon ymmärrettävyyden (Brinkman & Kvale 2015). Esimerkiksi teeman 8 *Organisaation ulkoiset toimijat alateeman päättäjät ja sääntely* nimi on alkuperäisessä viitekehyksessä *government*, jonka suora käänös olisi *hallitus*. Koin tämän

kuitenkin harhaanjohtavana, sillä yrityksen edustaja voisi sekoittaa tämän termin keskenään yrityksen hallituksen kanssa. Muutin osaa termeistä myös tutkimuksen kontekstiin sopivammaksi, kuten esimerkiksi termin *kestävyyspäälliköt* termiksi *vastuullisuustiimi*.

Avoimen haastattelurakenteen tueksi annoin haastateltaville ennakkoon tietoa tutkimuksesta, haastattelun teemoista ja tietosuojasta, ja kannustin heitä perehtymään materiaaliin sekä pohtimaan vastauksiaan etukäteen. Lisäksi esittelin haastattelun alussa tutkimuskysymykset, jotta haastateltavat hahmottaisivat keskustelun tavoitteen. (Roberts 2020.) Jaoin haastattelukysymykset kolmeen eri osaan: 1) ristiriidat, 2) toimijat ja 3) siirtymäpolut ja innovaatiot. Päädyin tähän jakoon, sillä koin haastateltaville olevan helpompaa puhua ensin itselleen tutusta kontekstista ja käytännön ristiriidoista ja vasta lopuksi aiheeseen orientoiduttuaan pohtia ratkaisuja järjestelmätason kestävyys siirtymälle (Roberts 2020; Rubin & Rubin 2012).

Vaikka valmiiksi laaditut kysymykset ohjasivat oletettavasti jossain määrin haastateltavien ajattelua, pyrin minimoimaan vaikutukseni keskusteluun jättämällä tilaa yllättäville löydöksille ja käyttämällä kysymyksiä vain keskustelua suuntaavina, ei yksitellen vastattavina. Korostin haastateltaville mahdollisuutta poiketa haastattelukysymyksen valmiista jaotteluista. Haastattelun lopuksi kysyin avoimen lisäkysymyksen, joka usein toi esiin uusia näkökulmia, vaikka useimmat kokivatkin voineensa käsitellä aihetta kattavasti kysymysten puitteissa. (Roberts 2020.)

3.3 Aineiston analyysi

Hyödynsin analyysissäni menetelmänä teema-analyysia, jonka avulla tunnistin ja analysoin empiirisestä aineistosta esiin nousevia keskeisiä teemoja. Valitsin teema-analyysin, koska se soveltuu monimutkaisten ilmiöiden, kuten kestävyys siirtymien, tutkimukseen, sillä se auttaa jäsentämään monimutkaista aineistoa sekä yhdistämään sitä teoreettiseen viitekehykseen. (Braun & Clarke 2022.) Teema-analyysia käytetään tyypillisesti induktiivisessa tutkimuksessa (Boyatzis 1998), mutta tuoreimmassa menetelmäkirjallisuudessa on kuitenkin esitetty, että sitä voidaan hyödyntää myös abduktiivisessa tutkimuksessa. Päädyin valitsemaan tämän lähestymistavan, sillä se antoi tilaa aineistosta nouseville uusille teemoille samalla perustuen osittain olemassa olevaan teoreettiseen viitekehykseen. Koin tämän hyödyllisenä, sillä olemassa oleva teoria tarjosi hyödyllistä pohjaa tutkimusongelman tarkasteluun, mutta ei kattanut sitä täysin. (Proudfoot 2023.)

Haastattelut koostuivat kolmesta osasta, joita analysoin eri tavoin niiden lähtöasetelmien eroavaisuuksien vuoksi. Analyysin lähestymistapa vaihteli sen mukaan, kuinka paljon olin määritellyt teemoja ja alateemoja etukäteen teorian pohjalta ja kuinka paljon jätin tilaa aineistosta

nouseville havainnoille. Ristiriitojen kohdalla olin hahmotellut kuusi teemaa valmiiksi, mutta säilytin mahdollisuuden uusien teemojen muodostumiselle. Ristiriitojen alateemat rakentuivat täysin aineiston pohjalta. Toimijoiden analyysi oli luonteeltaan deduktiivisempi, sillä olin etukäteen määritellyt jaon sisäisiin ja ulkoisiin toimijoihin sekä alustavat alateemat, joita täydensin aineistosta nousseiden havaintojen perusteella. Siirtymäpolkujen ja innovaatioiden osalta analyysi oli täysin induktiivista, sillä en ollut hahmotellut teemoja ennakkoon, vaan ne muodostuivat aineiston pohjalta.

Boyatzis esittämien teema-analyysin vaiheiden (1998) mukaisesti aloitin analyysin aineistoon perehtymällä ja litteroimalla haastattelut hyödyntäen Word Onlinen litterointityökalua. Kävin litteroinnit jälkikäteen läpi kuuntelemalla nauhoitteet useampaan kertaan ja korjaten mahdolliset havaitsemani virheet. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, miten toimijat kuvaavat kestävyys siirtymää ja sen haasteita. Hahmottelin alustavia havaintojani taulukkoon, johon kirjasin haastattelukohtaisesti muistiinpanoja jokaisen teeman kohdalla ilmenneistä havainnoistani. (Braun & Clarke 2022.)

Suoritin ensin aineiston alustavan koodauksen tunnistamalla tutkimuskysymyksiin liittyviä toistuvia ilmauksia ja ryhmittelin ne johdonmukaisiksi, relevanteiksi teemoiksi (Boyatzis 1998; Braun & Clarke 2022). Ristiriitojen kohdalla kokosin kaikki 98 havaintoa ja luokittelin ne operationalisointitaulukon mukaisiin teemoihin, jättäen taulukkoon sopimattomat erilleen. Näistä erilleen jätetyistä havainnoista muodostin asiantuntijuuttani hyödyntäen kolme uutta teemaa. Syntyneen yhdeksän teeman alle yhdistin vielä 29 käytännön ristiriitoja kuvaavaa alateemaa. Tarkastelin toimijoihin liittyviä havaintoja sisäisten ja ulkoisten toimijoiden jaottelun pohjalta ja muodostin niistä alkuperäisiin teemoihin perustuen kahdeksan uutta alateemaa. Siirtymäpolkujen analyysissä ryhmittelin aineistolähtöisesti havainnot kuudeksi alateemaksi ja kirjasin niiden yhteyteen haastateltavien näkemykset eri järjestelmän rakenteiden vaikutuksista eri polkujen toteutumiseen. Innovaatioista muodostin neljä aineistopohjaista alateemaa.

Lopuksi tarkistin kaikkien muodostettujen teemojen ja alateemojen johdonmukaisuuden ja muokkasin tarvittaessa niiden nimiä ilmiötä paremmin kuvaaviksi. Raportoin tulokset kolmessa osassa: ristiriidat, toimijat ja siirtymäpolut. Havainnollistin teemoja käytännön esimerkein sekä suorin lainauksin. Johtopäätöksissä arvioin, miten teemat vastaavat tutkimuskysymyksiin ja syventävät teoreettista ymmärrystä. (Boyatzis 1998; Braun & Clarke 2022).

4 Tulokset

4.1 Elintarviketeollisuuden yritysten kohtaamat kestävyys siirtymien ristiriidat

4.1.1 Taloudellinen ja yhteiskunnallinen arvo

Haastatteluiden pohjalta ilmeni, että taloudellisen ja yhteiskunnallisen arvon välisen ristiriidan vaikuttaa merkittävästi yritysten kestävyys siirtymän edistämiseen. Keskeisimmäksi haasteeksi nousivat esiin yritysten paradoksaaliset tavoitteet vastuullisuustoimien ja voitontekotavoitteen välillä. Vastuullisuustoimien mukanaan tuomia kustannuksia ei koettu voitavan aina kattaa tuotteista saatavalla korkeammalla lisähinnalla, vaikka joissakin tapauksissa haastateltavat kertoivat yritysten voivan saavuttaa taloudellista hyötyä parempien lainaehtojen muodossa. Tämän ristiriidan voidaankin nähdä korotustuvan erityisesti tilanteissa, joissa vastuullisuudesta aiheutuvia kustannuksia ei pystytä suoraan siirtämään tuotteen tai palvelun hintaan, tai kun markkinat eivät palkitse vastuullisuudesta riittävästi.

Sen sijaan resurssiviisauteen ja kiertotalouteen liittyvien vastuullisuustoimien koettiin parantavan kannattavuutta. Haastateltavat kertoivat, että tällaiset ratkaisut voivat samanaikaisesti tukea vastuullisuutta ja vähentää kustannuksia. Mahdollisuuksia pidettiin kuitenkin rajallisina. Haastateltavien mielestä näitä vastuullisuuteen liittyviä ratkaisuja voidaan kehittää yrityksissä vain tiettyyn rajaan asti, jonka jälkeen jäljelle jäävät vastuullisuustoimet eivät enää tuo merkittäviä säästöjä, vaan pikemminkin kasvattavat kustannuksia. Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että kiertotalousratkaisut voivat tukea sekä taloudellista että vastuullista yritystoimintaa, mutta ne eivät aina riitä kattamaan kaikkia yritysten kestävyys siirtymän tarpeita. Eräs haastateltava kuvasi tilannetta seuraavasti:

Ja tavallaan löysäthän on otettu jo pois, että siellä ei oikeastaan enää ole mitään mistä nyt pystytään vielä ikään kuin kiristämään ilman, että sitä jouduttaisi oikeasti pistää vähän rahaa kiinni. (H5)

Tulosten perusteella yrityksen taloudellisesti haastava tilanne voi vaikeuttaa kestävyys siirtymää, kun pitkän aikavälin vastuullisuustavoitteet jäävät lyhyen tähtäimen taloudellisten realiteettien varjoon. Haastateltavat kokivat, että yritysten tulee investointeja suunnitellessaan ottaa huomioon taloudelliset realiteetit, jolloin vastuullisia investointeja voidaan joutua lykkäämään taloudellisista syistä. Tulokset osoittavat, miten taloudellinen epävarmuus heikentää usein sekä suorasti että epäsuorasti yrityksen kestävyys siirtymää. Eräs haastateltava kertoi tilanteesta, jossa taloudelliset haasteet ovat johtaneet vastuullisuutta edistävän henkilöstön irtisanomisiin:

20-luvun alkupuolella ollaan ruvettu pohtimaan näitä asioita ja asettamaan pitkän aikavälin tavoitteita ... Kyllä tässä matkan varrella jo rupeaa näkymään se, että nämä taloudelliset haasteet tulee kyllä nyt eteen. (H2)

Näiden tulosten pohjalta näyttäisi siltä, että järjestelmän rakenteista ristiriitoja aiheuttavat ja ruokajärjestelmän yritysten siirtymää hidastavat markkinakysyntä ja hintajousto, osakkeenomistajien ja yritysjohton tuottovaatimukset sekä makro- ja mikrotalouden suhdanteet. Siirtymää edistävinä rakenteina voidaan nähdä puolestaan rahoituskannustimet ja kiertotalouden liiketoimintamallit. Nämä tulokset viittaavat siihen, että kestävyys siirtymät voivat tarvita tuekseen muun muassa sijoittajien odotusten uudelleenmuotoilua, uusien liiketoiminnan menestystä kuvaavien mittarien käyttöönottoa sekä sääntelyä, joka mahdollistaisi vastuullisten tuotteiden kilpailukyvyn.

4.1.2 Yksilön ja organisaation tavoitteet

Yksilön ja organisaation tavoitteiden välisen eron koettiin hidastavan yrityksen kestävyys siirtymää, mutta haastateltavien välillä ilmeni eroavaisuuksia siinä, miten merkittävänä he kokivat ristiriidan vaikutuksen. Haastateltavat kertoivat vastuullisuuden liittyvän osaamisen ja tietotaidon puutteesta niin pääomistajien, hallituksen, ylimmän johdon kuin vastuullisuustiiminkin osalta. Osa haastateltavista koki tiedonpuutteiden olevan todella merkittäviä, kun taas osa näki tietotaidon tasossa suurta vaihtelua. Haastattelujen pohjalta ilmeni, että vastuullisuustoimintoja suunniteltaessa vastuullisuutta edistävien henkilöiden tietotaito ei aina riitä ymmärtämään vastuullisuustavoitteiden liiketoimintavaikutuksia, minkä nähtiin hidastavan yrityksen kestävyys siirtymää. Ylimmällä johdolla nähtiin olevan usein vastuullisuuden kokonaiskuvan ymmärtämisessä haasteita, minkä takia huomio kiinnittyi esimerkiksi ainoastaan päästöjen mittaamiseen laajemman luontovaikutusten tarkastelun sijasta. Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että yrityksen onnistunut kestävyys siirtymä edellyttää koulutusta ja osaamisen vahvistamista eri organisaatiotasolla liittyen erityisesti vastuullisuuden ja liiketoiminnan yhdistämiseen. Eräs haastateltava kuvasi ilmiötä seuraavasi:

ESG-osaaminen suomalaisissa yrityksissä on ylimmässä johdossa ja hallituksissa aivan liian heikko. ESG pitäisi ymmärtää liiketoimintana, ja ESG:n ja liiketoiminnan liiton pitää olla vahva. Valitettavasti Suomessa ei ole hirveän paljon semmoisia ihmisiä, jotka olisivat sekä liiketoiminnan että ESG:n osaajia. (H3)

Organisaatiokulttuuriin ja kommunikaation haasteisiin liittyen haastatteluissa ilmeni yritysten haasteita, jossa yrityksen ilmoittamat arvot tukevat kestävyys siirtymää, mutta tosiasiallinen organisaatiokulttuuri tukee kvartaalitaloutta ja lyhyen aikavälin katsontakantaa. Tällöin

taloudellinen tulos ohittaa vastuullisuustavoitteet. Julkilausuttujen arvojen ja todellisen toimintakulttuurin välisen ristiriidan voidaan nähdä korostavan kulttuurimuutoksen ja aktiivisen kulttuurin johtamisen merkitystä yrityksen kestävyys siirtymässä. Haasteen voidaan nähdä linkittyvän myös taloudellisen ja yhteiskunnallisen arvon ristiriitaan. Haastateltavien mukaan ristiriita aiheutuu toisinaan tilanteista, joissa yrityksen liiketoiminnan ydin perustuu kestävämpään toimintaan, jolloin vastuullisuusjohtajan on mahdotonta vähentää päästöjä ja huolehtia samalla liikeluokan kasvusta. Toisaalta eräs haastateltava koki edustamansa yrityksen liiketoiminnan pohjautuvan kestävämpien kasvuvaihtoehtojen tuottamiseen, mikä puolestaan luo ylpeyttä työntekijöissä ja kannustaa heitä edistämään yrityksen kestävyys siirtymää. Tästä voidaankin päätellä, että ristiriita korostuu erityisesti yrityksissä, joiden liiketoiminta pohjaa päästöintensiiviseen tuotantoon.

Haastatteluissa korostui, että vastuullisuus ei välttämättä ole saumattomasti integroitu yrityksen muihin toimintoihin, jolloin vastuullisuus työ saattaa jäädä erilliseksi toiminnoksi organisaatiossa, mikä voi hidastaa kestävyys siirtymän etenemistä. Esimerkiksi talouspuolen työntekijöiden kanssa käytävä keskustelu koettiin haastavaksi, mikä voi osaltaan viitata siihen, että taloudelliset ja ekologiset arvot ovat vaikeasti yhteensovittavissa. Haastateltavien mukaan yhtenä ongelmana on yhteisen keskustelukielen puute, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi erilaista terminologiaa, prioriteetteja tai mittaus tapoja. Eräs haastateltava koki organisaatiossa esiintyvän asenteellista vastustusta tiettyjä vastuullisuusteemoja kohtaan, mikä voi viitata joko organisaation jäsenten tietämättömyyteen tai erilaisiin arvoihin. Muut haastateltavat eivät ilmoittaneet kokeneensa suuria asenteellisia eroja, mutta näkivät haasteita yhteisen käsityksen muodostamisessa toimenpiteiden aikajärjestyksestä, mikä osaltaan ilmentää ristiriitoja pitkän ja lyhyen aikavälin tavoitteiden välillä. Tulosten perusteella voidaan päätellä, että onnistunut kestävyys siirtymä edellyttää paitsi rakenteellisia muutoksia vastuullisuuden integroimiseksi eri yrityksen toimintoihin, niin myös vuoropuhelun lisäämistä esimerkiksi talous- ja vastuullisuus toimintojen välillä.

Haastatteluissa nousi esiin myös se, että yrityksen koko voi vaikuttaa merkittävästi kestävyys siirtymän edistämiseen. Suurten organisaatioiden haasteiden koettiin liittyvän erityisesti vastuullisuus toimenpiteiden ja yksikkökohtaisten strategioiden yhteensovittamiseen sekä organisaation jäykkyyteen, joka johtuu suuresta määrästä omistajia. Eräs haastateltavista kuvasi organisaation koon vaikutuksia kestävyys siirtymään seuraavasti:

Ehkä se, kun on aikaisemmin ollut pk-sektorilla töissä, niin päätöksenteko on niin paljon yksinkertaisempaa ja nopeampaa. Ollaan paljon ketterämpiä kuin tämmöisessä

isossa yrityksessä, jossa täytyy ymmärtää, että on aika monenlaisia omistajia, joilla voi olla hyvin erilaisia intressejä. (H5)

Näiden tulosten valossa näyttäisi siltä, että järjestelmän rakenteista yksilön ja organisaation tavoitteiden väliseen ristiriitaan vaikuttavat hidastavasti erityisesti osaamisen ja tiedon puute, arvot, kestävämmät liiketoimintamallit, organisaatorakenne ja toimintakulttuuri sekä totut kommunikaation tavat.

4.1.3 Vastuullisuustavoitteet ja alan vakiintuneet käytänteet

Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että vastuullisuustavoitteiden ja alan vakiintuneiden käytänteiden välillä on merkittäviä ristiriitoja, jotka hidastavat yritysten kestävyys siirtymää. Kuten yksilön ja organisaation tavoitteidenkin välillä, haastateltavat kertoivat sekä päivittäistavarakaupassa että lihantuotannossa olevan ristiriitoja kestävyystavoitteiden ja yrityksen ydinliiketoiminnan välillä. Haastateltavat kuvasivat tilannetta, jossa yksittäisen yrityksen on vaikeaa lopettaa päästöintensiivisten tuotteiden kuten lihan valmistusta, jos kuluttajakysyntä ja muiden kilpailijoiden toiminta pysyvät entisellään. Päivittäistavarakaupan osalta haasteita nähtiin myös toimialalla vallitsevassa lineaarijattelussa, vaikka alalla olisi paljon hyödyntämättömiä mahdollisuuksia kiertotalousratkaisuille. Voidaankin päätellä, että kestävyys siirtymät vaativat toimialan yhteispeiliä, sillä yksittäisen yrityksen voi olla vaikeaa muuttaa toimintaansa ilman, että se kohtaa taloudellista riskiä tai kilpailuhaittaa.

Toisinaan alalla tehdyt investoinnit hidastavat tulosten perusteella yrityksen kestävyys siirtymää. Haastatteluissa nousi esiin, että investoinnit vaikeuttavan esimerkiksi materiaalitehokkuuden parantamista sekä jarruttavan pakkauskoosten toisiin siirtymistä. Eräs haastateltavista kertoi edustamansa yrityksen kokevan painetta vähentää ruokahävikkiä samalla, kun suomalaisen markkinan vakiintuneet pakkauskoost määrittävät investointeja ja toimialan käytänteitä, mikä puolestaan hidastaa tätä tavoitetta. Vakiintuneiden pakkauskoosten voidaan nähdä aiheutuvan alan yritysten aikaisemmista investoinneista, jotka määrittävät yleisesti käytetyt pakkauskoost. Tulosten voidaan nähdä kuvaavan yritysten tarvetta arvioida investointipäätöksiä pitkäjänteisesti, erityisesti niiden kestävyysjoustavuuden näkökulmasta.

Merkittäväksi kestävyys siirtymää hidastavaksi haasteeksi nousi myös maataloudessa vallitseva konservatiivisuuden ja säilyttämisen kulttuuri, jotka nähtiin esteinä alkutuotannon kehittämiseen ympäristöystävälliseen suuntaan. Haasteen merkitys näytti korostuvan erityisesti niiden haastateltavien vastauksissa, joiden edustamissa yrityksissä yrityksen pääomistajat ovat samalla myös yrityksen toimitusketjun alkutuottajia. Käytännössä haasteen kerrottiin ilmenevän siten, että

kun yritys pyrkii parantamaan ympäristövastuullisuuttaan asettamalla tiukempia vaatimuksia alkutuottajilleen, nämä vaatimukset koskevat samalla myös yrityksen pääomistajia. Vaatimusten kerrottiin usein olevan ristiriidassa omistajien taloudellisten intressien kanssa. Voidaankin päätellä, että omistusrakenteet vaikuttavat usein suoraan yrityksen mahdollisuuksiin toteuttaa kunnianhimoista kestävyys siirtymää, mikä puolestaan korostaa tarvetta kulttuuriselle muutosjohtamiselle alkutuotannon osalta sekä tarvetta uuden sukupolven osallistumiselle alkutuotannon kehitykseen. Maatalouden konservatiivisuuden nähtiin myös hidastavan kestävyystyötä maataloustuottajien etujärjestön, ja erityisesti sen paikallisjärjestöjen vaikuttamistyön kautta. Eräs haastateltava kuvasi ilmiötä seuraavasti:

Joskus tuntuu, että toimialojen edunvalvontajärjestöt ei aina ihan kuvasta sitä, mitä jäsenet tai toimialat oikeasti haluaisin ... Olen kuullut myös sellaisia kommentteja, esimerkkinä vaikka maatalouspuolella, että järjestö ei välttämättä aja ihan niitä asioita, mitä itse tuottajat olisivat mieltä. (H3)

Haasteita nähtiin myös alalla vallitsevassa toimintatavassa, jossa asioita tarkastellaan ja kehitetään rajatussa yksittäisen yrityksen kontekstissa holistisen järjestelmätason ajattelun sijaan. Vastauksissa korostui tarve yritysten rajat ylittävälle yhteistyölle, erityisesti päivittäistavara kaupassa, jossa yritysten tavoitteet ja toimintaympäristö ovat hyvin samankaltaiset. Eräs haastateltava kertoi tarpeesta yhteistyölle seuraavasti:

Esimerkkinä vaikka Bangladeshista kuului viestiä, että te kaikki näätte nyt Bangladeshin riskimaana ja tulette tänne ja pyydätte samoja asioita ja haluatte tehdä samoja asioita ... että niitä voisi tehdä jotenkin silleen enemmän kootusti, vaikka kaikki päivittäistavara kauppan toimijat ... Meidän ei kaikkien tarvitse mennä sinne tekemään sitä samaa riskiarviointia. (H3)

Voidaankin nähdä, että ruokajärjestelmän yritysten tulisi edistää kestävyysvaatimuksiaan yhteistyössä sen sijaan, että jokainen edistäisi niitä tahoillaan. Toisaalta haastatteluista ilmeni, ettei nykyisen järjestelmän kilpailuun liittyvä sääntely aina mahdollista tätä, minkä voidaan olettaa vakiinnuttavan entisestään vanhaa käytännettä edistää tavoitteita yksittäisten yritysten sisällä. Sääntelyn lisäksi järjestelmän merkittävimpinä siirtymää hidastavina rakenteina voidaan tulosten perusteella nähdä toimivan lineaariseen arvonluontiin perustuva liiketoimintalogiikka, kestävämmät ansaintamallit, investoinnit ja infrastruktuuri, maataloussektorin perinteiset toimintamallit, systeemisen ajattelun puute sekä alkutuottajiin perustuvat omistusrakenteet. Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että kestävyys siirtymät voivat edellyttää usein liiketoimintamallin uudistamista siten, että arvonluonti ei perustu enää pelkästään yksisuuntaiseen tuotantoon, vaan se rakentuu materiaalien ja resurssien kiertoon sekä pitkäikäisyyteen. Näyttäisi myös siltä, että erityisesti maataloudessa edunvalvontajärjestöt voivat ylläpitää status quota, vaikka

jäsenistö olisi valmis kehittämään alan toimintaa kestävämmäksi. Kestävyyssiirtymä edellyttäisi tällöin myös edunvalvontajärjestöjen edustavuuden ja reagoitokyvyn parantamista.

4.1.4 Tehokkuus ja kestävyys

Haastattelujen perusteella tehokkuuden ja kestävyuden välinen ristiriita ei hidasta yritysten kestävyys siirtymää erityisen merkittävästi. Tehokkuus ja kestävyys nähtiin usein toisiaan tukevana ilmiönä, minkä voidaan todeta olevan linjassa kiertotalouden ja kannattavuuden kohdalla esittämiini havaintoihin ja tulkintoihin. Näyttäisi siltä, että ruokajärjestelmässä tehokkuuden ja kestävyuden välinen ristiriita korostuu elintarviketeollisuuden yritysten sijaan alkutuotannossa. Ristiriitoja tunnistettiin broilerintuotannossa, kalantuotannossa sekä kasvintuotannossa. Haastateltavat eivät pitäneet näitä kuitenkaan erityisen merkittävinä ja korostivat, että Suomessa tilanne ei ole läheskään niin paha kuin muualla maailmassa. Näyttäisi kuitenkin siltä, että järjestelmän rakenteista alkutuotannon erityispiireet hidastavat kestävyys siirtymää jonkin verran.

Maataloudessa tehokkuuden tavoittelu paikallisesti nähtiin joissain tapauksissa parempana vaihtoehtona laajamittaiselle peltokannan laajentamiselle ja metsien raivaamiselle pelloiksi. Eräs haastateltava kuitenkin korosti, että ei kannata riistomaataloutta, vaan tarkoittaa tehokkaalla maataloudella maaperän kunnosta huolta pitäviä maatalouden käytänteitä. Voidaankin todeta, että tuloksiin saattoivat vaikuttaa haastateltavien eriävät käsitykset siitä, mitä tehokkaalla maataloudella tarkoitetaan. Haastateltava toi tätä pohdintaa esille seuraavasti:

Mun mielestä Suomessa ei ihan samantyyppistä tehomaataloutta ole, kuin mitä globaalisti puhutaan ... mut ei sen nimi ole ihan tyhjästä varmasti tullut. Pitäisi miettiä sitä, että syödäänkö maaperän ravinteet ja palautuuko maaperää tarpeeksi... (H1)

Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että tehokkuuden ja kestävyuden yhteensovittaminen on mahdollista erityisesti arvoketjun loppupäässä, jossa yhteensovitus voi parantaa sekä taloudellista että ekologista suorituskykyä. Ristiriita korostuu kuitenkin alkutuotannossa, jossa haasteet liittyvät enemmän tuotannon ekologiseen kantokykyyn kuin tehokkuusajatteluun sinänsä. Voidaankin nähdä, että kyse ei ole tehokkuuden vastustamisesta vaan sen laadullisesta määrittelystä, sillä käsitteelle ei ole yhteisesti jaettua määritelmää. Tämä voi aiheuttaa ristiriitoja erityisesti silloin, kun pyritään kehittämään ohjauskeinoja kestävyys siirtymän tukemiseksi. Toisaalta tulkintaan näyttäisi vaikuttavan esimerkiksi kansallinen konteksti. Voidaankin pohtia, voitaisiinko Suomessa hyödyntää tätä etulyöntiasemaa viestimällä onnistuneista tehokkuuden ja kestävyuden yhdistävistä tavoista tuottaa ruokaa, mikä voisi osaltaan tukea järjestelmätason siirtymää ilman vastakkainasettelua perinteisen tehomaatalouden ja kestävyys siirtymän välillä.

4.1.5 Vastuullisuustavoitteet ja kestävämpien kuluttajakäyttäytyminen

Vastuullisuustavoitteiden ja kestävämpien kuluttajakäyttäytymisen välinen ristiriita näytti tulosten perusteella hidastavan yritysten kestävyys siirtymä merkittävästi, sillä sen osalta haastateltavat toivat esiin määrällisesti eniten käytännön esimerkkejä. Näyttäisi siltä, että ilmoitetun ja todellisen kuluttajakysynnän välillä on usein aikomuskuilu, mikä johtaa siihen, ettei yritysten aina ole kannattavaa tuottaa kuluttajien ilmoittaman kysynnän mukaisia tuotteita. Haastateltavat kokivat, että kuluttajat ilmoittavat usein tutkimuksissa arvoja, mitä vastaan he toimivat tosielämässä.

Keskeisimpänä syynä aikomuskuilulle nähtiin tuotteen korkeampi hinta. Voidaankin päätellä, että globaali ja kansallinen taloustilanne voivat hidastaa yrityksen kestävyys siirtymää merkittävästi, mikäli se vaikuttaa markkinoiden hintajouksoon. Haastatteluista kävi kuitenkin ilmi, että yritysasiakkaat eivät ole aina yhtä hintasensitiivisiä kuin kuluttaja-asiakkaat. Huonoinakin taloudellisina aikoina yritysasiakkaat voivat haastateltavien mukaan tarjota vastuullisemmista vaihtoehdoista lisähinnan sijasta esimerkiksi pidempiä toimittajasopimuksia. Voidaankin päätellä, että kestävyys siirtymää voitaisiin edistää todennäköisemmin B2B-markkinoilla, missä asiakkaiden kustannus-hyöty-ajattelu on strategisempaa ja pitkäjänteisempää. Suomalaiset elintarvikeyritykset voisivat edistää kestävyys siirtymää rakentamalla vastuullisia liiketoimintamalleja, jotka nojaavan enenevässä määrin yritysasiakkaisiin.

Merkittävänä haasteena nähtiin kuluttajien rutinoituminen ja turtuminen vastuullisuusväittämiin. Haastateltavat arvioivat, että kuluttajien tietoisuuden lisääminen vaatisi valtavia markkinointiresursseja, eikä siltikään todennäköisesti vaikuttaisi pitkällä aikavälillä merkittävästi. Voidaankin päätellä, että pelkkä kuluttajavalistukseen perustuva vastuullisuusstrategia ei riitä edistämään yrityksen kunnianhimoista kestävyys siirtymää, vaan yritys tarvitsee tuekseen rakenteellisempia ratkaisuja ja arvoketjun yhteistyötä. Eräs haastateltava kuvaili tietoisuuden lisäämisen vaikutuksia seuraavasti:

Tässäkin leikkelekehossa ... niin se pieni notkahdus tuli, mutta palasi heti takaisin sinne tavalliseen ... Siitähän nousi kauhean raju reaktio, että ihmiset suorastaan hermostu, kun aletaan säätelemään, että miten he syö ja mitä he ei syö ... Kuluttajat on ruoan suhteen aika tapoihinsa pinttyneitä. (H4)

Haastateltavat kokivat myös haasteita vastuukysymyksen suhteen, jolla viitattiin kysymykseen siitä, kenen vastuulla on edistää kestävien tuotteiden myyntiä. Haastateltavat kokivat kuluttajien odottavan sitä, että kaikki tuotteet olisivat automaattisesti vastuullisia, jotta heidän ei tarvitsisi itse käyttää resursseja vastuullisten tuotteiden valikoimiseen. Ristiriitoja nähtiin kuitenkin syntyvän

siitä, että kuluttajien ei koettu olevan valmiita maksamaan tästä lisähintaa. Vastauksissa myös korostui se, miten ruokaan liittyy tiedon lisäksi myös paljon tunteita, jotka ohjaavat kuluttajia. Ruuan ostamiseen nähtiin vaikuttavan hinnan lisäksi merkittävästi esimerkiksi sen maku. Tämän voidaan nähdä korostavan elintarvikeyritysten vastuuta innovoida ja valmistaa hyvänmakuisia ja vastuullisesti tuotettuja tuotteita, joita päivittäistavarakaupan on helppo myydä kuluttajille. Toisaalta epäselvän vastuunjaon voidaan nähdä heijastavan systeemisen ajattelun puutetta, joka toimii merkittävänä esteenä järjestelmätason siirtymälle. Vastuullisuuden edistämisen voidaan nähdä edellyttävän selkeämpiä rooleja ja vastuujakoa eri toimijoiden, kuten elintarvikeyritysten, päivittäistavarakaupan, valtion ja kuluttajien välillä. Järjestelmän rakenteista puolestaan yllä kuvattuja ristiriitoja voidaan nähdä aiheuttavan arvot, kulutuskulttuuri, markkinoiden hintajousto, rutiinit sekä vastuullisuuden vastuunjaon epäselvyys.

4.1.6 Eri kontekstien odotukset

Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että ruokajärjestelmän yritysten kestävyys siirtymää hidastavat myös eri kontekstien odotusten väliset ristiriidat. Näiden ristiriitojen nähtiin aiheutuvan erityisesti sääntelyn pohjalta. Haastateltavat kuvasivat, miten yritysvastuun kiristytvä sääntely ja raportointivelvoite velvoittavat suuret elintarviketeollisuuden yritykset keräämään entistä enemmän tietoja arvoketjustaan. Arvoketjun yritykset joutuvat vuorostaan keräämään tietoja omilta toimittajiltaan, jotka eivät haastateltavien mukaan joko halua luovuttaa tai eivät ole kykeneviä keräämään näitä vaadittuja tietoja. Tämän voidaan nähdä aiheutuvan joko arvoista ja asenteista tai puutteellisesta osaamisesta ja infrastruktuurista. Haastateltavat myös kertoivat toimittajiensa vaativan lisähintaa tiedonkeruusta ja tietojen luovuttamisesta, jota puolestaan päivittäistavarakauppa ei haastateltavien edustamille yrityksille kompensoi. Voidaankin nähdä, että tässä tapauksessa suomalaisen ruokajärjestelmän rakenne, jossa päivittäistavarakaupan alalla vallitsee lähes duopoli, vaikuttaa muiden ruokaketjun yritysten kestävyys siirtymään hidastavasti, mikäli päivittäistavarakaupan toimijat eivät ole halukkaita maksamaan tietovaatimuksista lisähintaa.

Näyttäisi siltä, että kestävyys siirtymää hidastavia ristiriitoja ilmenee myös eri yritysasiakkaiden vaatimusten välillä, jotka tulkitsevat sääntelyä eri tavoin. Yritysasiakkaiden koettiin vaativan toisinaan asioita, jotka eivät ole käytännössä toteutettavissa, esimerkiksi ympäristöystävällisten maatalouskäytäntöjen todentamista. Todentaminen ei hetkellä ole haastateltavien mukaan Suomessa mahdollista, sillä yhteisiä käytänteitä ja sertifikaattia ei ole saatavilla. Voidaankin todeta, että järjestelmän rakenteiden puute hidastaa tässä tapauksessa kestävyys siirtymää.

Ristiriitaisia vaatimuksia koettiin myös tilanteissa, joissa alkutuottajat ja pääomistajat vaativat yritykseltä ristiriitaisia asioita. Kuten alan vakiintuneiden käytänteiden kohdalla kuvasin, ristiriita korostuu yrityksissä, joiden omistajarakenne perustuu osuuskuntiin. Ristiriitaisia odotuksia tunnistettiin siis ei pelkästään eri toimijoiden välillä, vaan myös saman toimijan sisällä. Tätä saman toimijan kaksoisroolia eräs haastateltava kuvasi seuraavasti:

Te omistajina haluatte, että [yrityksen nimi poistettu] tekee tulosta. Mutta jos se tekee tulosta, niin sitten te olette sitä mieltä, että se maksaa liian vähän teille raaka-aineista. Tehän ihan itse asetatte ne tavoitteet, että paljonko meidän tulee tehdä sitä tulosta. (H5)

Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että tietovaatimusten toteuttamisen ei koeta jakautuvan tasaisesti ja oikeudenmukaisesti ruokajärjestelmän toimijoiden kesken. Näyttäisi siltä, että kestävyys siirtymä ei ole pelkästään normatiivinen, vaan myös operationaalinen haaste. Osaamisen ja puutteellisen infrastruktuurin lisäksi haasteita voidaan nähdä olevan myös arvoihin perustuvassa motivaatiossa ja luottamuksessa eri arvoketjun osapuolten välillä. Onnistunut kestävyys siirtymä edellyttäisi horisontaalista ja vertikaalista yhteistyötä eri toimijoiden sekä saman toimijan sisällä toimivien roolien välillä.

4.1.7 Eri vastuullisuusarvot

Eri vastuullisuusarvojen välillä näyttäisi haastattelujen perusteella olevan usein ristiriita, jossa toista arvoa edistämällä yritys tulee heikentäneeksi toista. Tämän koettiin hidastavan yritysten kestävyys siirtymää. Ristiriitoja nousi esiin niin erilaisten sosiaalisten kuin ympäristöarvojenkin sisällä sekä niiden välillä. Haastateltavat kokivat, että yritysten on esimerkiksi pyrittävä tasapainottamaan velvollisuus tarjota kuluttajille terveellisiä ja edullisia elintarvikkeita samalla, kun sen tulisi valmistaa alkutuotannon viljelijöille riittävä toimeentulo. Voidaan nähdä, että järjestelmässä vallitsevat arvot vaikuttavat merkittävästi tämän ristiriidan syntyyn.

Haastatteluista kävi myös ilmi, että ympäristöarvojen edistäminen viljelykäytännöissä voi lisätä rakenteellista epäoikeudenmukaisuutta, mikäli yritys ei pysty maksamaan viljelijälle lisäarvoa tehdystä ympäristötyöstä. Esiin nousi myös näkökulma siitä, että eläintuotannon vähentäminen olisi kestävyysnäkökulmasta suotavaa, mutta se voi myös rajoittaa mahdollisuuksia kiertotalousratkaisujen hyödyntämiseen, kuten orgaanisten jätteiden ja sivutuotteiden uudelleenkäyttöön. Eräs haastateltava huomautti, että yrityksen vastuullisuustyössä toisinaan yhden luontoarvon edistäminen voi vaarantaa muiden, esimerkiksi biodiversiteetin tai maaperän terveyden, säilymisen.

Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että edistääkseen kestävyys siirtymää, yrityksen tulee tehdä strategista priorisointia eri vastuullisuusarvojen välillä, koska kaikkien vastuullisuusarvojen samanaikainen maksimointi ei ole realistista. Voidaankin pohtia, voitaisiinko erilaisilla kompensatiotoimilla sovittaa arvoja tehokkaammin yhteen oikeudenmukaisesti. Toisaalta järjestelmätason siirtymän näkökulmasta voitaisiin nähdä, että arvostiriitojen hallinta on kriittinen osa järjestelmätason siirtymää, eikä niitä tulisi jättää yksittäisten yritysten ratkaistaviksi ilman laajempaa toimialan kattavaa yhteistyötä. Voidaan myös nähdä, että arvokonfliktien lisäksi näiden ristiriitojen syntyyn vaikuttavat taloudelliset rakenteet ja resurssien jakautuminen, kiertotalouden liiketoimintamallit ja tuotantorakenne sekä rakenteellinen epäoikeudenmukaisuus järjestelmässä.

4.1.8 Sääntely ja vastuullisuustavoitteet

Sääntely ja laajentuva raportointivelvoite voi tulosten perusteella viedä yritysten huomiota varsinaisesta vastuullisuustyöstä kohti raportointia, mikä osaltaan hidastaa yrityksen kestävyys siirtymää. Haastateltavien mukaan sääntelyn epäselvyys ja jatkuva lieventäminen luovat epävarmuutta ja vaikeuttavan yrityksen vastuullisuustyön pitkän aikajänteen suunnittelua ja investointeja. Osa haastateltavista myös koki, että nykyinen kansallinen sääntely ei tue riittävästi yritysten kestävyystavoitteiden saavuttamista. Kävi esimerkiksi ilmi, että nykyinen maataloustukijärjestelmä saattaa monissa tapauksissa tukea tehotonta viljelyä, joka vie turhaan peltopinta-alaa eikä edistä sen kestävästä käyttöä tai yritysten pyrkimyksiä vähentää maankäytön päästöjään. Eräs haastateltava kuvasi ongelmaa, jossa alkutuottajien omistamat elintarvikeyritykset eivät voi julkisesti ottaa kantaa tietynlaiseen sääntelyyn edistämiseksi omistajarakenteensa vuoksi:

... me [yritykset] tarvitaan kaikki kipeästi sitä maatalouspolitiikan uudistamista, mutta kukaan meistä ei oikein pysty viemään näitä asioita julkisesti eteenpäin ... silti me jaetaan sama tuska ja me toivomme samoja asioita. Meidän pitäisi jotenkin pystyä edistämään näitä asioita tuolta jonkun kulman kautta... (H5)

Kiristyvän vastuullisuussääntelyn osalta on kuitenkin pohdittava myös ilmiön pitkäaikaisuutta, sillä haasteiden koettiin aiheutuvan erityisesti sääntelyyn sopeutumisesta lyhyellä aikavälillä. Osa haastateltavista koki, että pitkällä aikavälillä raportointivelvoite ja vastuullisuuden siirtyminen organisaatorakenteessa lähemmäs talousosastoa ja johdon henkilökohtaista vastuuta voivat nopeuttaa yrityksen kestävyys siirtymän etenemistä, kun ristiriidat organisaation sisällä vähenevät. Tämän voidaan nähdä liittyvän yksilön ja organisaation tavoitteiden välillä ilmenneeseen ristiriitaan, jota sääntely voi osaltaan helpottaa ja näin myös edistää kestävyys siirtymää. Eräs haastateltava pohti sääntelyn vaikutuksia yrityksen organisaatiokulttuuriin seuraavasti:

Nyt mä oon oikein hahmottanut, että mitä sillä direktiivillä noin isossa kuvassa tavoitellaan. Se johto joutuu ottamaan vastuun, koska nyt raportoidaan julkisesti semmoisia asioita, mitä ei ole aikaisemmin välttämättä ihan tolla tasolla raportoitu. (H5)

Voidaankin nähdä, että sääntely voi hallinnollisen kuormituksen avulla syrjäyttää vaikuttavaa vastuullisuustyötä, mutta toisaalta yhtenäistää vastuullisuutta ja vahvistaa sen asemaa yrityksessä. Erityisesti sääntelyn epäjohton mukaisuus näyttäisi heikentävän yritysten mahdollisuuksia strategiseen ennakkointiin. Sääntely voi tuoda näkyväksi aiemmin piilossa olleita arvostiritoja organisaation sisällä ja pakottaa yritykset ottamaan kantaa siihen, miten ne niitä hallitsevat. Yritysten tulisi pyrkiä vaikuttamaan sääntelyn kehittämiseen edistääkseen yhteismitallista, vastuullista liiketoimintaa tukevaa ja ennustettavaa sääntely-ympäristöä, mutta yrityksen omistusrakenne voi luoda puhe-estettä yrityksen sääntelyvaikuttamiseen.

4.1.9 Vastuullisuustavoitteet ja saatavilla olevat resurssit

Näyttää siltä, että yritysten kestävyys siirtymää hidastavat myös ristiriidat, jotka aiheutuvat vastuullisuustavoitteiden ja saatavilla olevien resurssien välille. Haastateltavien mukaan aina kestävästi tuotettuja materiaaleja tai raaka-aineita ei ole yrityksen tarpeeseen olemassa ollenkaan, kun taas toisissa tapauksissa toimialan yhteinen suuri kysyntä voi heikentää yksittäisen yrityksen mahdollisuutta ostaa ja hyödyntää vastuullisesti tuotettuja raaka-aineita tuotannossaan.

Haastateltavat kuvasivat, miten yritykset kokevat esimerkiksi painetta vähentää maankäytön päästöjään yhteistyössä alkutuotannon viljelijöiden kanssa edistämällä kestävämpiä viljelymenetelmiä, kuten uudistavaa viljelyä. Suomalaisten kestävien maataloustuotteiden sertifiointi- ja standardointikäytännöt koettiin kuitenkin puutteellisiksi, minkä nähtiin vaikeuttavan vastuullisuuden edistämistä koko arvoketjussa. Alkutuotannon hiilensidontatyön sisällyttäminen tuotteen hintaan nähtiin vaikeana, kun vertailukelpoisia ja yhteismitallisia kriteereitä ja mittareita hiilensidontatyön todentamiseen ei ole olemassa. Voidaankin näiden tulosten pohjalta todeta, että kysynnän ja tarjonnan epätasapaino, sertifiointi- ja standardointijärjestelmien puute sekä arvoketjun yhteistoiminnan haasteet voivat kaikki osaltaan aiheuttaa ristiriitoja ja hidastaa yrityksen kestävyys siirtymää. Tämän voidaan nähdä korostavan tarvetta esimerkiksi alan yhtenäisille käytänteille alkutuotannon ilmastotoimien mittaamiseen ja todentamiseen.

4.2 Elintarviketeollisuuden yritysten kestävyys siirtymisiin vaikuttavat toimijat

4.2.1 Organisaation sisäiset toimijat

Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että vastuullisuustiimin lisäksi erityisesti hallituksella ja ylimmällä johdolla on merkittävä rooli yritysten kestävyys siirtymässä. Haastateltavien mukaan hallituksen jäsenten vastuullisuusosaamisen puutteet voivat johtaa esimerkiksi epäjohton mukaisiin vaatimuksiin vastuullisuustiimille sekä vastustukseen vastuullisuudesta aiheutuvia lisäkustannuksia kohtaan. Nämä tulokset ovat linjassa yksilön ja organisaation tavoitteiden välisten ristiriitojen osalta esittämieni tulosten kanssa.

Lisäksi näyttäisi siltä, että hallitus vaikuttaa suoraan ylimmän johdon mahdollisuuksiin edistää vastuullisuutta, mistä voidaan päätellä, että hallituksen vastuullisuusosaamisen kehittäminen voisi tukea myös ylimmän johdon kykyä edistää kestävyys siirtymää. Vastuullisuusosaamisen puute näyttäisi koskevan myös yrityksen johtoa, sillä haastateltavat kokivat, että vastuullisuuden tulisi olla vahvemmin osa myös keskijohdon työtehtäviä. Tästä voidaan päätellä, että vastuullisuuden integroiminen organisaation eri tasoille voisi edistää yrityksen kestävyys siirtymää. Toisaalta haastateltavien näkemykset ylimmän johdon roolin aktiivisuudesta vaihtelivat haastateltavien välillä, mikä voisi tarkoittaa sitä, että vaikka hallituksen linjaukset voivat rajoittaa ylimmän johdon toimintaa, sillä on silti joissain tapauksissa mahdollisuus edistää vastuullisuutta organisaation sisällä melko itsenäisesti. Eräs haastateltava kuvasi hallituksen ja ylimmän johdon tiedonpuutteista aiheutuvia haasteita seuraavasti:

Nyt pitäisi ruveta löytämään euroja, jos meinataan niihin tavoitteisiin päästä. En mä nyt enää tota kolmesta [yrityksen arvoketjun Scope 3 päästöjä] tuolta hoida. Ja sitten heille on ollut aika ylläri se, että tää oma toiminta on vaan näin pieni osa kaikista päästöistä. Mä oon kyllä tiennyt tän 20 vuotta. (H5)

Haastattelujen perusteella näyttäisi myös siltä, että organisaation muiden työntekijöiden rooli kestävyys siirtymässä on merkittävä, mistä voidaan päätellä, että vastuullisuuden edistämisen ei pitäisi olla yrityksessä vain johdon ja vastuullisuustiimin tehtävä, vaan koko organisaation yhteinen muutosprosessi. Haastatteluissa korostuivat erityisesti hankinnan, tuotannon ja henkilöstöhallinnon merkittävät roolit. Arvelen tämän johtuvan siitä, että ruokajärjestelmän alkutuotannon päästöihin on luontaisinta vaikuttaa hankinnan ja tuotannon keinoin, ja toisaalta henkilöstöhallinnolla on merkittävä vaikutus koko organisaation kouluttamisessa. Haastatteluissa muiden työntekijöiden rooli korostui erityisesti pienempien organisaatioiden kohdalla. Voidaankin todeta, että yrityksen koko vaikuttaa todennäköisesti siihen, miten paljon vastuullisuustyön onnistuminen nojaa

yksittäisten työntekijöiden panokseen. Haastattelujen perusteella näyttäisi myös siltä, että eri kulttuureilla voi olla vaikutusta kestävyys siirtymän edistämiseen, mikä voisi tarkoittaa sitä, että koon lisäksi myös yrityksen kansainvälisyys voi vaikuttaa vastuullisuustyön etenemistähtiin.

4.2.2 Organisaation ulkoiset toimijat

Näyttäisi siltä, että yritysten kestävyys siirtymään vaikuttavat merkittävästi useat eri organisaation ulkopuoliset toimijat, joista osa edistää ja osa hidastaa kestävyys siirtymää merkittävästi. Tästä voidaan päätellä, että yritysten kestävyys siirtymät riippuvat laajasta sidosryhmäverkostosta, mikä puolestaan korostaa tarvetta tiiviille yhteistyölle eri toimijoiden kanssa. Näyttäisi siltä, että sidosryhmien ristiriitaiset odotukset ja toimintamallit voivat luoda jännitteitä, jotka hidastavat muutosta, mutta toisaalta sidosryhmät voivat myös edistää siirtymää merkittävästi fasilitoimalla vuoropuhelua ja yhteistyötä.

Osakkeenomistajien vaikutuksia yrityksen kestävyys siirtymään arvioitiin ristiriitaiseksi, sillä osa haastateltavista näki ne kestävyys siirtymää tukevinä ja osa puolestaan hidastavina. Näihin eroihin vaikutti tulkintani mukaan se, oliko haastateltavan edustama yritys alkutuottajien omistama, mikä tukee puolestaan aikaisempia havaintojani yrityksen omistajarakenteen vaikutuksesta kestävyys siirtymän edistämiseen.

Kansalaisjärjestöjen rooli nähtiin kaksijakoisena siten, että yhteistyö niiden kanssa tukee tieteeseen perustuvaa päätöksentekoa, mutta radikaalien järjestöjen viestintä ja dialogin puute voi lisätä vastakkainasettelua. Tutkijayhteistyötä pidettiin erittäin merkittävänä, mutta sen heikkoutena mainittiin tutkimushankkeiden heikko skaalautuvuus ja ajoittainen aatteellisuus. Paikallisyhteisöjen ja -järjestöjen merkitys koettiin pääosin vähäiseksi, mutta niiden vaikutus korostui erityisesti maatalousasioissa ja lupa-asioissa. Voidaankin päätellä, että yritysten tulisi tunnistaa eri kolmannen sektorin toimijoiden erityispiirteet ja löytää keinoja hyödyntää niiden vahvuuksia ja samalla hallita mahdollisia hidastavia tekijöitä.

Päättäjien ja sääntelyn nähtiin sekä nopeuttavan että hidastavan siirtymää, sillä toisaalta sääntely asettaa kaikki yritykset tasa-arvoisempaan asemaan, mutta toisaalta se voi sisältää ristiriitaisuuksia vastuullisuustavoitteiden kanssa. Rahoituslaitosten vaikutus yritysten kestävyys siirtymiin tunnistettiin useissa haastatteluissa, ja edullisempien lainaehtojen nähtiin kannustavan vastuullisuustoimiin. Nämä tulokset ovat yhteneviä sääntelyn ja vastuullisuustavoitteiden ristiriitojen sekä rahoituskannustimien osalta esittämiäni havaintojen kanssa. Voidaankin päätellä,

että yritysten käymä dialogi päättäjien kanssa on tärkeää kestävyys siirtymän kannalta, jotta sääntelyä ja rahoitusinstrumentteja saadaan rakennettua tukemaan siirtymää.

Kilpailijoiden vaikutus nähtiin pääosin positiivisena, sillä ne kirittävät vastuullisuustyötä ja mahdollistavat yhteisiä tutkimushankkeita ja vaikuttamistyötä. Nämä havainnot korostavat tulkintani mukaan tarvetta yritysten, tutkimuksen ja kansalaisjärjestöjen väliselle yhteistyölle kestävyys siirtymän edistämiseksi, mikä on linjassa systeemiseen ajatteluun liittyvien aikaisempien havaintojeni kanssa. Eräs haastateltava kuvasi tarvetta kilpailijoiden väliselle yhteistyölle seuraavasti:

Toivon että jos vaan kilpailuoikeus sallii, niin saataisiin tehdä enemmän yhteistyötä toimialojen yhteisten toimintamallien kehittämisessä. Mutta siinä, että voitaisiin jakaa vähäisen sitä taakkaa tammöisen yhteisen alustan kanssa, niin nostaisin peukun pystyyn kansalaisjärjestöjen suuntaan, että jos pystyy jollain tavalla fasilitoimaan tammöisiä malleja. (H3)

Myös median rooli nähtiin kaksijakoisesti, sillä sen nähtiin voivan ohjata kuluttajien ajattelua kestävämpään suuntaan, mutta myös aiheuttavan kohuja, jotka vievät kuluttajien huomiota olennaisesta. Kuluttajat puolestaan nähtiin sekä tärkeinä että haasteellisina, sillä heidän vaatimuksensa ohjaavat yritysten toimintaa, mutta todellinen kulutuskäyttäytyminen ei aina vastaa vastuullisuuspyrkimyksiä. Nämä tulokset ovat linjassa vastuullisuustavoitteiden ja kuluttajakäyttäytymisen välisen ristiriidan osalta esittämieni tulosten kanssa.

Näyttäisi siltä, että yritysasiakkailla on merkittävä vaikutus yrityksen kestävyys siirtymän kannalta, sillä niiden kerrottiin asettavan toimittajilleen kestävyysvaatimuksia, jotka edistävät toimittajien kestävyys siirtymää. Toisaalta haastateltavat kuvasivat ristiriitoja, jotka syntyvät markkinoiden hintajouston puutteesta. Erityisen merkittäväksi yritysasiakkaaksi ruokajärjestelmässä tunnistettiin päivittäistavarakauppa, jolla koettiin olevan hallitseva markkina-asema järjestelmässä. Nämä havainnot tukevat aikaisempia vastuullisuuden ja taloudellisen näkökulman väliseen ristiriitaan ja päivittäistavarakaupan rooliin liittyviä tuloksiani.

Edunvalvontajärjestöt ja viljelijät nähtiin keskeisinä, mutta erityisesti edunvalvontajärjestöjen konservatiivisuus koettiin usein siirtymää hidastavana, mikä on linjassa aikaisempien havaintojeni kanssa. Voidaankin päätellä, että yritysten tulisi käydä aktiivista dialogia näiden toimijoiden kanssa ja pyrkiä löytämään yhteistyön keinoja sekä kannustimia, jotka helpottaisivat kestävyys siirtymän vaativien toimenpiteiden omaksumista alkutuotannossa ilman, että ne koettaisiin uhaksi toimialan perinteille ja taloudelliselle kannattavuudelle.

4.3 Mahdolliset polut ruokajärjestelmän kestävyys siirtymälle

Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että ruokajärjestelmän kestävyys siirtymässä on useita erilaisia mahdollisia siirtymäpolkuja, joihin vaikuttavat erityisesti markkinat, toimialan käytänteet sekä politiikka ja sääntely. Yritys- ja järjestelmätason siirtymien edistäminen vaikuttaisi olevan riippuvaista taloudellisista kannustimista ja poliittisesta päätöksenteosta, sillä monet haastateltavista kokivat haasteelliseksi muuttaa yrityksen toimintamalleja ilman laajempaa rakenteellista muutosta.

Haastateltavat pitivät kasvisruoan yleistymistä, julkisten ruokapalveluiden roolia, sääntelyn yhtenäistämistä, kulutuskulttuurin muutosta ja järjestelmätason yhteistyötä keskeisinä tulevaisuuden muutospolkuina. Nämä havainnot tukevat aikaisemmin esittämiäni havaintoja liittyen sääntelyyn, kulutukseen ja yhteistyön tarpeeseen, mutta myös täydentävät niitä kasvisruoan ja julkisten ruokapalvelujen osalta. Julkisilla ruokapalveluilla nähtiin tärkeä rooli kuluttajien ruokailutottumuksien muuttamisessa ja vielä skaalautumattomien innovaatioiden valtavirtaistamisessa. Eräs haastateltava kuvasi julkisten ruokapalvelujen roolia seuraavasti:

Näkisinikin tärkeänä ylipäätään ruokakulttuurin muutoksen, ja julkisilla keittiöillä ja ravintoloilla on valtavan iso merkitys siinä, koska sieltä kuitenkin taas tapahtuu ison volyymin muutosta. Ja vaikka koulut, niin sehän on myös semmoista ruokakulttuurin opettamista uudella tavalla. (H1)

Tästä voidaan päätellä, että koko järjestelmän kestävyys siirtymän onnistuminen edellyttää laajaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä, sääntelyn ja toimintamallien yhdenmukaistamista sekä markkinoiden ja kulutuskulttuurin muutosta. Haastateltavat arvioivat, että ilmastovaikutukset saattavat tulevaisuudessa nousta entistä keskeisemmäksi tekijäksi, mutta ilman vahvaa poliittista ohjausta ja koko toimitusketjun sitoutumista muutoksen toteuttaminen nähtiin hitaana ja epävarmana. Toisaalta eräs haastateltavista kuvasi ilmastovaikutusten roolia seuraavasti:

Meillä on vielä sen verran hyvät oltavat, että lumettomat talvet ja lisääntyneet sateet ei vielä ole olleet riittävän pelottavia. Kaikki tulipalot ja metsäpalot tapahtuu jossain kaukana, ne ei ole vielä täällä. Mutta kyllä kun maatalouden ihmisten kanssa juttelee, niin kyllähän he nää jo näkee. (H4)

Haastattelujen pohjalta näyttäisi siltä, että kestävyys siirtymän onnistuminen ruokajärjestelmässä edellyttää sekä teknologisia innovaatioita että toimintatapojen muutosta. Teknologisten ratkaisujen, kuten älymaatalouden, hiilensidonnain standardoinnin ja ravinnekierron optimoinnin nähtiin voivan edistää siirtymää merkittävästi, mutta niiden ei koettu yksinään riittävän. Sosiaaliset tekijät, kuten kuluttajakäyttäytymisen muutos ja alkutuotannon käytäntöjen uudistaminen, nähtiin yhtä keskeisinä siirtymän kannalta. Haastateltavien mukaan esimerkiksi kasviproteiinien tuotannon kehittäminen ja

hybridituotteet, jotka yhdistävät kasvi- ja eläinperäisiä proteiineja, voivat toimia sillanrakentajina kestävien ruokavalintojen valtavirtaistamisessa. Tulokset korostavat tarvetta systeemiselle sosiotekniselle lähestymistavalle, jossa teknologia, toimintamallit ja kuluttajakäyttäytymisen muutos kulkevat rinnakkain ja tukevat järjestelmän kestävyys siirtymää. Eräs haastateltava kuvasi tarvetta sosiotekniselle lähestymistavalle seuraavasti:

Ajatellaan nyt vaikka maanviljelyä tai alkutuotantoa, niin kyllä siellä on toimintatavoilla myös iso merkitys. Niitä ei pelkästään teknologisilla ratkaisuilla tehdä. (H3)

Tässä luvussa esittämäni tulokset ja niiden analyysi esittivät lukijalle sen, millaisia ristiriitoja ja toimijoita suomalaisten elintarviketeollisuuden yritysten kestävyys siirtymässä voidaan havaita. Lisäksi esitin tulosten pohjalta esiin nousseita siirtymäpolkuja koko ruokajärjestelmän kestävyys siirtymälle. Esille nostamani ristiriidat, toimijat ja siirtymäpolut tarjosivat paitsi empiiristä tietoa suomalaisesta ruokajärjestelmästä, myös aineksia teoreettisen keskustelun täydentämiseen. Seuraavassa luvussa vedän yhteen tutkimukseni keskeisimmät tulokset ja pohdin niiden suhdetta tutkimuskysymyksiin ja olemassa olevaan kirjallisuuteen. Tarkastelen sitä, miten esittämäni havainnot suhteutuvat aiempaan tutkimustietoon kestävyys siirtymistä ja miten ne voivat syventää ymmärrystä niiden kompleksisesta dynamiikasta.

5 Johtopäätökset ja yhteenveto

5.1 Johtopäätökset ja toimenpidesuositukset

5.1.1 Teoreettinen kontribuutio

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli hahmottaa, millä tavoin nykyinen järjestelmä vaikuttaa yritysten toimijuuteen ja mahdollisuuksiin edistää kestävyys siirtymää. Tutkimuskysymyksiin vastatakseni koostin teoreettisen synteessin, jota pyrin täydentämään tutkimuksen empiirisen aineiston analyysin avulla. Teoreettinen synteesi ja sen täydentäminen tähtäsivät tutkimusaukon täyttämiseen ja tieteellisen ymmärryksen lisäämiseen yritysten kestävyys siirtymistä. Wannagsin ja Goldin (2020) viitekehys tunnistaa ristiriitoja ja toimijoiden vaikutuksia siirtymässä, mutta ei käsittele järjestelmän rakenteiden roolia ristiriitojen synnyssä. Monitasoanalyysi on saanut puolestaan kritiikkiä yksinkertaistavasta lähestymistavastaan, joka ei huomioi muutoksen moniulotteisia dynamiikkoja (Berkhout ym. 2004; Farla 2012; Smith ym. 2005). Pyrin täydentämään näitä tutkimusaukkoja tarkastelemalla synteessissäni toimijuuden, järjestelmän rakenteiden, ristiriitojen ja siirtymäpolkujen keskinäisiä suhteita.

Oletin synteessissäni, että toimijat ja järjestelmä ovat kestävyys siirtymässä monimutkaisessa keskinäisessä riippuvuussuhteessa. Tutkimuksen tulokset tukivat tätä oletusta ilmentämällä sitä, miten eri toimijat ja järjestelmän rakenteet voivat samanaikaisesti sekä edistää että hidastaa siirtymää. Tulosten pohjalta on ilmeistä, että toimijat voivat toimia kaksoisrooleissa ylläpitäen niitä järjestelmän rakenteita, joita ne pyrkivät samanaikaisesti muuttamaan. Tämä korostaa systeemisen ajattelun tarvetta ja on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, joka painottaa siirtymien kompleksisuutta, vuorovaikutuksia ja avaintoimijoiden roolien ymmärtämistä. (Catalan 2018; Farla 2012; Kurucz ym. 2017; Markard ym. 2012.)

Tulosten perusteella yritysten kestävyys siirtymän esteenä ei ole niinkään halun puute, vaan taustalla vaikuttaa rakenteellinen jäykkyys, joka rajoittaa yritysten toimijuutta ja hidastaa muutosta. Synteessissäni oletin, että yritysten kohtaamat kestävyys siirtymän ristiriidat johtuvat jännitteestä järjestelmän rakenteiden ja yrityksen toimijuuden välillä, kun rakenteet vastustavat yrityksen ajamaa muutosta. Tutkimustulokset tukevat tätä oletusta, sillä ristiriidat näyttäytyivät vahvasti sidoksissa järjestelmän rakenteisiin, joista erityisesti sääntely, arvot ja kulttuuri sekä markkinat ja kuluttajakäyttäytyminen nousivat keskeisiksi. Vaikka rakenteet usein hidastavat siirtymää, tulokset osoittavat myös, että ne voivat toisinaan edistää sitä. Täydennänkin oletustani siten, että järjestelmän rakenteet voivat samanaikaisesti sekä jarruttaa että tukea siirtymää. Tutkimuksen

tulokset tukevat kuitenkin aiempaa käsitystä siitä, että rakenteet useammin hidastavat kuin edistävät toimijoiden ajamaa muutosta (Bui ym. 2016; Fuenschilling & Truffer 2014). Tulokset myös täydentävät aiempaa tutkimusta tarjoamalla yrityslähtöisen näkökulman. Toisin kuin aiemmissa tutkimuksissa, suuryritysten tai sijoittajien muutosvastarinta ei korostunut, vaan haasteet ja ristiriidat näyttäytyivät monisyysempinä ja käytännöllisempinä, kuten sääntelyn epävarmuutena, resurssipulana ja markkinapaineina (Clapp 2022).

Tutkimuksessa tunnistettuja kolmea uutta temaattista ristiriitaa: vastuullisuusarvojen välinen ristiriita, vastuullisuustavoitteiden ja sääntelyn välinen ristiriita sekä vastuullisuustavoitteiden ja resurssien välinen ristiriita, ei voida pitää pelkästään toimialasidonnaisia. Wannagsin ja Goldin viitekehys, joka pohjautuu tutkimuksiin vuosilta 2014–2018, ei ota huomioon vuoden 2018 jälkeen kiristynyttä EU:n yritys vastuusääntelyä, joka kattaa laajemmin vastuullisuusteemoja kuin vain kasvihuonekaasupäästöt (European Commission 2024). Tämän vuoksi voidaan olettaa, että ainakin sääntelyyn liittyvät haasteet ja vastuullisuusteemojen väliset ristiriidat ovat yleistettävissä myös muille toimialoille ja siten täydentävät osaltaan aiempaa käsitteellistä tapaa jäsentää yritysten kestävyys siirtymissä kohtaamia ristiriitoja.

Tutkimuksen tulokset haastavat lisäksi monitasoanalyysin alhaalta ylös -tulokulman, joka keskittyy yksittäisten toimijoiden, kuten yritysten tekemiin innovaatioihin ja toimenpiteisiin siirtymän edistämiseksi. Tulosten pohjalta näyttäisi siltä, että onnistunut järjestelmän kestävyys siirtymä ei perustu vain aktiiviseen toimijuuteen, vaan vaatii myös muutoksia järjestelmän rakenteissa, kuten sääntelyssä, markkinakäytännöissä ja kulutuskulttuurissa. Tulokset täydentävät aiempaa viitekehystä korostamalla teknologisten ja sosiaalisten innovaatioiden merkitystä sekä päättäjien roolia siirtymän tukemisessa. Ne tuovat esiin myös poliittisten ja rakenteellisten esteiden hidastavan vaikutuksen ja korostavat tarvetta systeemisellem tarkastelulle.

5.1.2 Käytännön kontribuutio ja toimenpidesuositukset

Tutkimuksen tavoitteena oli teoreettisen synteessin täydentämisen lisäksi auttaa elintarviketeollisuuden vastuullisuusjohtajia hahmottamaan, miten eri toimijat ja järjestelmän osat vaikuttavat käytännössä ruokajärjestelmän yritysten kestävyys siirtymiin. Pyrin tukemaan tämän ymmärryksen saavuttamista esittämällä käytännön esimerkkejä siitä, millaisia käytännön ristiriitoja elintarviketeollisuuden yritykset kohtaavat kestävyys siirtymänsä aikana.

Teema-analyysissa tunnistamani 29 käytännön ristiriitaa sekä 18 erilaista ulkoista ja sisäistä toimijaa kuvaavat niitä moninaisia haasteita ja toimijoita, jotka yrityksen vastuullisuusjohtajan on

huomioitava, jotta hän kykenee edistämään yrityksen kestävyys siirtymää riittävän tehokkaasti. Aiemmassa suomalaisen ruokajärjestelmän kestävyys siirtymää käsittelevässä tutkimuksessa todettiin, että tekijät kuten organisaatorakenne, resurssit, ruokajärjestelmän piirteet, sosioekonominen ja poliittinen ympäristö sekä luonnonympäristö vaikuttavat toimijoiden mahdollisuuksiin edistää siirtymää. Siirtymä edellyttää yhteistyötä ja dialogia toimijoiden välillä. (Kujala 2023.) Tämän tutkimuksen tulokset tukevat näitä havaintoja ja täydentävät niitä yritysten näkökulmasta, lisäten ymmärrystä yritysten kohtaamista käytännön ristiriidoista ja niiden juurisyistä. Vaikka tutkimuksessa ilmenneet ristiriidat ja toimijat ovat osittain ilmeisen kontekstisidonnaisia, osaa ilmiöistä, kuten osaamisen ja tiedon puutetta sekä organisaatorakenteen vaikutuksia voidaan pitää kuvaavina olla myös muilla toimialoilla.

Tavoitteenani oli esittää myös toimenpidesuosituksia suomalaisten elintarviketeollisuuden vastuullisuusjohtajille siitä, miten he voisivat pyrkiä ratkaisemaan tutkimuksessa esiin nousseita käytännön ristiriitoja. Esitän käytännön ristiriidat, toimijat sekä toimenpidesuositukseni kootusti alla olevan taulukon avulla.

Taulukko 2 Suomalaisen elintarviketeollisuuden kestävyys siirtymän ristiriidat, toimijat ja toimenpidesuositukset

Teema	Käytännön ristiriita tai toimija	Toimenpidesuositukset vastuullisuusjohtajalle
Ristiriita taloudellisen ja yhteiskunnallisen arvon välillä	Vastuullisuuden ja kannattavuuden ristiriita*; Vastuullisuuden lisäarvon ongelma*; Vastuullisten investointien lykkäytyminen*; Huonosta taloustilanteesta johtuvat ongelmat*	Pyri vaikuttamaan kulttuurisella johtamisella sijoittajien odotuksiin ja ota käyttöön yrityksen liiketoiminnassa malleja ja mittareita, jotka tukevat vastuullisten tuotteiden kilpailukykyä. Hyödynnä kiertotalousratkaisujen taloudellista etua.
Ristiriita yksilön ja organisaation tavoitteiden välillä	Osaamisen ja tiedon puute*; Organisaatiokulttuurin ja kommunikaation haasteet*; Organisaation rakenne*	Kouluta ja vahvista osaamista eri organisaatiotasolla, erityisesti vastuullisuuden ja liiketoiminnan yhdistämisessä. Johda aktiivisesti vastuullista yrityskulttuuria. Tee rakenteellisia muutoksia organisaatiossa siten, että vastuullisuus integroidaan kaikkiin organisaation toimintoihin. Edistä talous- ja vastuullisuustoimintojen välistä vuoropuhelua.
Ristiriita vastuullisuustavoitteiden ja alan vakiintuneiden käytänteiden välillä	Vanhat investoinnit*; Liiketoiminnan ydin*; Lineaariajattelu*; Toimialan konservatiivisuus*; Siiloajattelu*	Edistä kestävyys siirtymää yhteistyössä muiden alan yritysten kanssa. Arvioi investointipäätöksiä pitkän aikavälin kestävyysjoustavuuden näkökulmasta. Tue kulttuurista muutosta alkutuotannossa ja osallista uutta sukupolvea kehittämään toimialaa kestävämmäksi.
Ristiriita tehokkuuden ja kestävyuden välillä	Lihantuotanto*; Maatalous*	Edistä sellaisen liiketoimintamallin kehittämistä, joka tukee kiertotaloutta ja materiaalien kiertoa.

Teema	Käytännön ristiriita tai toimija	Toimenpidesuositukset vastuullisuusjohtajalle
Ristiriita vastuullisuustavoitteiden ja kuluttajakäyttäytymisen välillä	Aikomuskuilu*; Hintakysymys*; Turtuminen, kiire ja rutinoituminen*; Vastuukysymys*	Edistä kestävyys siirtymää B2B-markkinoilla. Vältä pelkkää kuluttajavalistusta ja etsi rakenteellisempia ratkaisuja ja yhteistyötä arvoketjussa. Innovoi ja valmista vastuullisesti tuotettuja tuotteita, jotka ovat houkuttelevia kuluttajille. Varmista selkeä roolijako ja aktiivinen yhteistyö eri arvoketjun toimijoiden välillä.
Ristiriita eri kontekstien odotusten välillä	Toimitusketjun ylä- ja alajuoksun vaatimukset*; Eri asiakkaiden vaatimukset*; Omistajien ja alkutuottajien vaatimukset*	Edistä horisontaalista ja vertikaalista yhteistyötä ruokajärjestelmän kestävyys siirtymässä. Kiinnitä huomioita osaamisen ja infrastruktuurin lisäksi kulttuurin, arvojen ja luottamuksen johtamiseen arvoketjussa ja organisaation sisällä.
Ristiriita eri vastuullisuusarvojen välillä*	Eri sosiaalisten arvojen välinen ristiriita*; Sosiaalisten ja ympäristöarvojen välinen ristiriita*; Ympäristöarvojen välinen ristiriita*	Selvitä ristiriidat eri vastuullisuusarvojen välillä ja priorisoi strategisesti. Selvitä mahdollisuuksia hyödyntää kompensatiotoimia ristiriitaisten vastuullisuusarvojen sovittamiseen.
Ristiriita sääntelyn ja vastuullisuustavoitteiden välillä*	Raportoinnin ja vastuullisuustyön ristiriita*; Sääntelyn epävarmuus*; Nykyinen tukijärjestelmä*	Vaikuta aktiivisesti sääntelyn kehittämiseen, mutta huomioi omistusrakenteiden mahdolliset vaikutukset sääntelyvaikuttamiseen.
Ristiriita vastuullisuustavoitteiden ja saatavilla olevien resurssien välillä*	Puutteelliset kriteerit ja sertifiointi*; Raaka-aineiden saatavuus*	Lisää aktiivista yhteistyötä ja yhtenäisten toimintamallien kehitystä arvoketjun ja ruokajärjestelmän toimijoiden välillä.
Sisäiset toimijat	Hallitus ja hallintoneuvosto*; Ylin johto; Vastuullisuustiimi; Hankinta*; Tuotanto*; Henkilöstöhallinto*	
Ulkoiset toimijat	Kansalaisjärjestöt; Paikallisyhteisö; Päättäjät ja sääntely; Tutkijat ja tutkimuslaitokset; Media; Osakkeenomistajat; Kilpailijat; Kuluttajat; Yritysasiakkaat*; Viljelijät ja alkutuotanto*; Edunvalvontajärjestöt*; Rahoittajat*	

* aineiston pohjalta esiin noussut ristiriita tai toimija

Tutkimuksen tavoitteena oli myös tarjota päättäjien tueksi näkökulmia erilaisista tulevaisuuden siirtymäpoluista koko ruokajärjestelmän kestävyys siirtymään. Pyrkimyksenäni oli, että tutkimustulokset auttaisivat tunnistamaan poliittisia ja rakenteellisia esteitä sekä mahdollisuuksia, jotka voisivat edistää ruokajärjestelmän kestävyys siirtymää niin yritys- kuin järjestelmätasollakin.

Ristiriitojen osalta tuloksissa korostui tarve kohdistaa tukea pitkäjänteiselle, osallistavalle ja ennakoitavalle sääntelylle toimialan yhtenäisten käytäntöjen edistämiseksi esimerkiksi ilmastotoimien mittaamisessa ja todentamisessa sekä arvoriistiriitojen välillä tasapainottelussa. Näyttäisi myös siltä, että edunvalvontajärjestöjen edustavuuden ja reagointikyvyn kehittymisen tukemisella sekä vastuullisten tuotteiden kilpailukykyä tukevalla sääntelyllä voitaisiin tukea yritysten kohtaamien ristiriitojen ratkaisemista. Esitän myös, että Suomessa voitaisiin laajamittaisesti pyrkiä vähentämään perinteisen teho- ja maatalouden ja kestävyys siirtymän vastakkainasettelua lisäämällä kansallisella tasolla viestintää onnistuneista tehokkuuden ja kestävyys yhdistävistä ratkaisuista alkutuotannossa.

Tuloksissa esittämäni siirtymäpolut korostavat tarvetta kasvisruuan ja kasviproteiinien yleistymiselle, julkisten ruokapalveluiden ohjausvaikutukselle, sääntelyn ja toimintamallien yhtenäistämiseksi ja pitkäjänteisyydelle, kulutuskulttuurin muutokselle, holistiselle järjestelmäajattelulle sekä yritysten osallistamiselle päätöksentekoon. Järjestelmän rakenteista näiden siirtymäpolkujen toteutumiseen vaikuttavat tulosten perusteella eniten markkinat, toimialan käytänteet sekä politiikka ja sääntely, mikä korostaa entisestään päättäjien roolia kestävyys siirtymän edistämässä. Päättäjät voivat tätä tietoa hyödyntäen kohdistaa sääntelytoimia niin, että ne tukevat tutkimuksessa esitettyjä siirtymäpolkuja.

Innovaatioiden osalta kestävyys siirtymän onnistuminen näyttäisi edellyttävän sekä teknologisia että sosiaalisia innovaatioita. Tutkimuksen tulosten perusteella ruokajärjestelmän kestävyys siirtymää edistävien päättäjien tulisi tukea sosiaalisia innovaatioita, jotka liittyvät uusiin kestävämpiin toimintatapoihin, sekä maataloudessa että kulutuksen suhteen. Teknologia- ja tuote-innovaatioiden kohdalla tukea tulisi kohdistaa kasvisruokaan ja kasviproteiinien kustannustehokkaaseen tuotantoon, maatalouden data- ja teknologiaratkaisuihin sekä ravinnekierron tehostamiseen. Näitä tuloksia voidaan pitää ruokajärjestelmän kontekstille ominaisina, joten niiden ei voida nähdä olevan yleistettävissä muille toimialoille.

Suomen itsenäisyyden juhlarahaston työpaperi esittää ehdotuksia suomalaisen ruokajärjestelmän kehittämiseksi vuoteen 2040 mennessä, korostaen yhteistä tahtotilaa, tiedon jakamista, maatalouden ohjauskeinoja, kasviproteiinien käyttöä, ravinnekierron tehostamista ja pakkausmerkintöjen yhdenmukaistamista (Pietola ym. 2023). Tämä tutkimus tukee työpaperin näkemyksiä ja täydentää niitä korostamalla julkisten ruokapalvelujen ohjausvaikutusta ja yritysten osallistamista päätöksentekoon. Viljelijänäkökulmaa painottavissa tutkimuksissa on korostettu ruokajärjestelmän valtarakenteiden ja kasvun tavoitteen kriittistä tarkastelua, fossiilimetaboliasta irtautumista sekä

tuotantorakenteen monipuolistamista (Kuhmonen 2023). Tämän tutkimuksen tulokset tukevat osittain näitä näkemyksiä, mutta korostavat myös tarvetta tarkastella kulutuskulttuuria, sääntelyn kehittämistä ja markkinarakenteita yritysten näkökulmasta. Eroja yritysten ja viljelijöiden välillä voivat selittää esimerkiksi erilaiset taloudelliset resurssit ja arvoketjun erilaiset odotukset.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus ja ehdotukset jatkotutkimukselle

Mahdollisena puutteena tutkimuksessani pidän sitä, että jouduin rajallisen haastateltavien määrän vuoksi tukeutumaan tutkimuksessa omaan asiantuntijuuteeni, jonka avulla pyrin varmistamaan kerätyn aineiston syvällisyyden ja laadun. Tämä lisää tutkimukseni tutkijalähtöisyyttä, minkä voidaan nähdä vaikuttavan sen objektiivisuuteen. Pyrin minimoimaan tätä puutetta teoreettisen triangulaation avulla, jonka avulla pyrin lisäämään tutkimuksen luotettavuutta pohjaamalla tutkimukseni useampaan teoreettiseen lähestymistapaan ja viitekehykseen (Heale & Forbes 2013). Yhdistin tutkimuksessani sekä laajasti tutkimuksessa käytetyn järjestelmätason siirtymiä kuvaavan viitekehyksen että tuoreen kattavaan kirjallisuuskatsaukseen pohjautuvan yritysten kestävyys siirtymien ristiriitoja ja keskeisiä toimijoita hahmottavan viitekehyksen, sillä koin näiden näkökulmien täydentävän toisiaan ja tarjoavan syvällisemmän ymmärryksen siirtymien monimutkaisesta dynamiikasta. Tämän lisäksi pyrin abduktiivisen päättelyn periaatteiden mukaan täydentämään teoriaani empiirisen aineiston pohjalta, minkä avulla pyrin lisäämään teorian ja käytännön vuorovaikutusta ja rikastuttamaan tutkimuksen johtopäätöksiä (Tavory & Timmermans 2014).

Mahdollisena puutteena tutkimuksen luotettavuudessa pidän myös sitä, että alkuperäisissä haastattelukutsuissani painotin maankäytön päästöjen vähentämisen näkökulmaa, vaikka olin sittemmin poistanut sen tutkimuksen rajauksesta. Tämä saattaa olla vaikuttanut joidenkin haastateltavien vastausten painotuksiin, vaikka tätä painotusta ei ollut mukana enää haastattelukysymyksissä. Aineistosta käy ilmi, että haastateltavat käsittelevät laajasti erilaisia vastuullisuuden liittyviä kysymyksiä, mikä osaltaan tasapainottaa tätä mahdollista vinoumaa.

Lisäksi on syytä pohtia, ohjasivatko valmiiksi nimetyt toimijat ja ristiriidat haastateltavia tarkastelemaan vastauksissaan ainoastaan näitä toimijoita ja ristiriitoja laajemman tarkastelun sijaan. On syytä pohtia, olisiko niitä voinut ilmetä enemmän, jos tutkimus olisi toteutettu täysin aineistolähtöisesti siten, että käytetyt käsitteet ja jaottelut eivät olisi olleet etukäteen sovittuja, vaan ne olisi valittu aineistosta tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. Tähän mahdolliseen rajoitteeseen pyrin vastaamaan tuomalla haastateltaville ilmi sen, että haastateltava voi täysin vapaasti tuoda ilmi erilaisia toimijoita ja ristiriitoja myös esittämäni jaottelun ulkopuolelta tai ohittaa jonkin jaottelun

mukaisen toimijan tai ristiriidan kokonaan, jos ei koe sitä aiheen kannalta relevantiksi. (Sarajärvi & Tuomi 2009.) Lisäksi haastattelun lopuksi annoin mahdollisuuden tuoda esiin muita aiheeseen liittyviä näkökulmia, jotka eivät olleet aiemmin nousseet esille kysymysten puitteissa.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös se, miten johdonmukainen ja systemaattinen tutkimuksen analyysiprosessi on (Sarajärvi & Tuomi 2017). Pysin varmistamaan tutkimukseni luotettavuuden raportoimalla kattavasti aineiston keruun ja analyysin. Menetelmäluvussa avasin lukijalle, miten haastattelun teemat ja haastattelukysymykset muotoutuivat teoreettisen synteessin ja oman asiantuntemukseni pohjalta. Alkuperäisten teemojen ja haastattelukysymysten muodostamisessa pyrin huomioimaan mahdolliset käänkösongelmat välttääkseni väärinymmärryksiä ja parantaakseni tutkimuksen selkeyttä ja johdonmukaisuutta.

Pysin parantamaan aineiston laatua toimittamalla haastateltaville ennakkomateriaalit etukäteen ja kehottamalla heitä tutustumaan niihin. Kysyin haastattelujen aikana myös asiantuntijuuttani hyödyntäen tarkentavia kysymyksiä, jos en ollut varma, olinko tulkinut haastateltavan vastausta oikein. Varmistin aineiston laadun tarkastamalla litteroinnit useampaan kertaan samalla, kun kuuntelin haastattelujen nauhoitteita. Analyysivaiheessa pyysin varmistamaan analyysin objektiivisuuden antamalla aineiston ohjata teeman muodostumista, eikä vain sovittamalla aineistoa ennalta määriteltäyn viitekehykseen. Dokumentoin analyysin vaiheet huolellisesti ja esitin ne lukijalle luvussa menetelmäluvussa. Lisätäkseni tutkimuksen läpinäkyvyyttä, esitin tulokseni systemaattisesti tuloksia kuvaavassa luvussa käyttämällä haastateltavien suoria lainauksia tulkintojeni tukena.

Tutkimuksen empiirinen aineisto kattoi eri sektoreita, mutta en saanut haastateltavaksi ruokapalvelualan yritystä, mikä muodostaa tälle tutkimukselle jatkotutkimusaiheen. Kaikki tutkimuksessa mukana olleet yritykset olivat alan suuria toimijoita, joten jatkossa olisi hyödyllistä tarkastella samaa ilmiötä pk-yritysten näkökulmasta, sillä niiden toimintaympäristö ja velvoitteet poikkeavat suuryrityksistä. Tutkimuksen tavoitteena ei ollut vertailla yrityksiä keskenään, mutta empiirinen aineisto ilmensi eroja yritysten välillä. Jatkossa olisi hyödyllistä syventää vertailevaa tutkimusta, joka tarkastelee yrityksen roolin, liiketoiminnan painopisteen, koon, kansainvälisyyden tai omistusrakenteen vaikutusta kestävyys siirtymän ristiriitoihin, sekä tutkia aihetta eri toimialoilla tai maissa. Näin saataisiin varmempaa tietoa siitä, miten hyvin tulokset ja johtopäätökset kuvaavat yleisemmin järjestelmän rakenteiden vaikutusta yritysten kestävyys siirtymiin.

Tutkimuksessa korostui useasti tarve toimialan läpäisevälle yhtenäisten käytänteiden ja yhteistyön kehittämiseksi kestävyys siirtymän toteuttamiseksi. Menetelmiä edellä kuvatun yhteistyön

kehittämiseksi on tutkittu eurooppalaisen ruokajärjestelmän kontekstissa, mutta niiden soveltuvuutta suomalaisen ruokajärjestelmän kontekstiin tulisi tutkia tulevaisuudessa (Nicol & Taherzadeh 2020). Lisäksi olisi hyödyllistä tutkia tarkemmin, mitkä toimenpiteet ovat tehokkaimpia ja miten ne käytännössä tulisi toteuttaa yritysten kohtaamien ristiriitojen ratkaisemiseksi, jotta yritysten vastuullisuusjohtajien työtä kestävyys siirtymän edistämiseksi voitaisiin tukea entistä paremmin.

Tuloksissa korostui myös järjestelmän rakenteiden hidastava vaikutus, johon voitaisiin tehokkaasti pyrkiä vaikuttamaan esimerkiksi politiikan ja sääntelyn keinoin. Tutkimukset suomalaisen ruokajärjestelmän kontekstissa ovat osoittaneet, että kestävyys siirtymää tukevaan systeemiseen sääntelyyn tulisi kiinnittää enemmän huomiota, sillä nykyinen sääntely on liian kapeaa, eikä kata koko järjestelmää ruuantuotannosta kulutukseen saakka. (Huan-Niemi ym. 2020; Kuokkanen ym. 2017.) On myös tutkittu, että nykyisessä päätöksenteossa tarkasteltava oikeudenmukaisuus priorisoi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksia ympäristötavoitteiden kustannuksella (Huttunen ym. 2024). Tämän arvokonfliktin ja systeemisen muutoksen huomioivan sääntelyn kehittämiseen tulisi etsiä tehokkaita käytännön ratkaisuja tulevaisuuden tutkimuksissa.

5.3 Yhteenveto

Tutkimuksessa tarkastelin, miten nykyinen järjestelmä vaikuttaa yritysten toimijuuteen kestävyys siirtymässä suomalaisessa ruokajärjestelmässä, ja tarjosin vastuullisuusjohtajille ja päättäjille näkökulmia siirtymäpoluista sekä järjestelmän osien vaikutuksista siirtymään. Tulosten perusteella rakenteellinen jäykkyys, kuten sääntely, markkinat ja kulttuuri, rajoittavat yritysten toimijuutta ja hidastavat niiden kestävyys siirtymää aiheuttaen erilaisia ristiriitoja yrityksille. Vaikka rakenteet voivat joskus, erityisesti sääntelyn ja markkinarakenteiden osalta, edistää muutosta, ne näyttäisivät yleensä kuitenkin enemmän jarruttavan kuin tukevan sitä.

Keskeiset tutkimuksessa tunnistetut yritysten kohtaamat ristiriidat liittyivät sääntelyyn, kulttuuriin, vastuullisuustavoitteiden ja kuluttajakäyttäytymisen eroihin sekä vastuullisuuden ja taloudellisten tavoitteiden välisiin ristiriitoihin. Järjestelmän kestävyys siirtymän näkökulmasta tässä tutkimuksessa tunnistetut ristiriidat ovat monisyisempiä ja käytännöllisempiä kuin aiemmin tutkittu suuryritysten vastarinta. Tutkimus toi esiin myös kolme uutta temaattista ristiriitaa: 1) vastuullisuusarvojen välinen ristiriita 2) vastuullisuustavoitteiden ja sääntelyn välinen ristiriita 3) vastuullisuustavoitteiden ja resurssien välinen ristiriita. Nämä ristiriidat voidaan nähdä yleistettävänä myös muille toimialoille, erityisesti EU:n tiukentuneen yritys vastuusääntelyn myötä.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että järjestelmän rakenteiden vaikutus yritysten kestävyys siirtymään on monisyinen, mikä viittaa siihen, että kestävyys siirtymien edistämiseksi elintarviketeollisuuden yritysten vastuullisuusjohtajien on tärkeää ymmärtää järjestelmän eri rakenteiden ja toimijoiden vaikutuksia ristiriitojen syntyyn. Esitin tutkimuksessa esille nousseiden ristiriitojen lisäksi käytännön suosituksia, jotka vastuullisuusjohtajien tulisi huomioida yrityksen kestävyys siirtymää edistäessään.

Tutkimustulosten perusteella kestävyys siirtymä edellyttää paitsi yritysten aktiivisia toimia, myös rakenteellisia muutoksia, kuten sääntelyn, markkinakäytänteiden ja kulutuskulttuurin muokkaamista, jossa päättäjien rooli on keskeinen. Päättäjien tulisi kohdistaa toimenpiteet pitkäjänteiseen ja osallistavaan sääntelyyn, markkinarakenteiden ja kulutuskulttuurin muuttamiseen sekä edunvalvontajärjestöjen kehittämiseen ja vastuullisten tuotteiden kilpailukykyyn parantamiseen. Kestävyys siirtymän onnistuminen edellyttää sekä teknologisia että sosiaalisia innovaatioita, erityisesti kestävä maatalouden sekä kestävä kuluttajakäyttäytymisen edistämisessä.

Järjestelmän ja toimijoiden keskinäinen vuorovaikutus ja ristiriidat muodostavat merkittäviä haasteita, mutta myös mahdollisuuksia kestävyys siirtymän edistämiseksi. Tutkimustulokset korostavat sitä, miten tulevaisuuden kestävä ruokajärjestelmän saavuttaminen vaatii systeemistä, yhteistyötä korostavaa lähestymistapaa ja toimijoiden ja järjestelmän välisten kompleksisten suhteiden syvällistä ymmärrystä.

Lähteet

- Antonetti, P. – Maklan, S. (2014). Exploring postconsumption guilt and pride in the context of sustainability. *Psychology & Marketing*, 31(9), 717-735.
- Archer, M.S. (1995). *Realist social theory: the morphogenetic approach*. Cambridge University Press.
- Bacon, C. M. – Sundstrom, W. A., Gómez – M. E. F., Méndez, V. E. – Santos, R. – Goldoftas, B. – Dougherty, I. (2014). Explaining the ‘hungry farmer paradox’: Smallholders and fair trade cooperatives navigate seasonality and change in Nicaragua's corn and coffee markets. *Global Environmental Change*, 25, 133-149.
- Braun, V. – Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: a practical guide*. Sage.
- Berkhout, F. (2006). Normative expectations in systems innovation. *Technology Analysis & Strategic Management*, 18(3-4), 299-311.
- Berkhout, F. – Angel, D. – Wieczorek, A. J. (2009). Sustainability transitions in developing Asia: are alternative development pathways likely? *Technological Forecasting and Social Change*, 76(2), 215-217.
- Berkhout, F. – Smith, A. – Stirling, A. (2004). Socio-technological regimes and transition contexts. *System innovation and the transition to sustainability: Theory, evidence and policy*, 44(106), 48-75.
- Bly, S. – Gwozdz, W. – Reisch, L. A. (2015). Exit from the high street: An exploratory study of sustainable fashion consumption pioneers. *International Journal of Consumer Studies*, 39(2), 125-135.
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage.
- Brinkmann, S. – Kvale, S. (2015). *Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing* (3. p.). Sage.
- Bui, S. – Cardona, A. – Lamine, C., & Cerf, M. (2016). Sustainability transitions: Insights on processes of niche-regime interaction and regime reconfiguration in agri-food systems. *Journal of Rural Studies*, 48, 92–103.
- Busetto, L. – Wick, W. – Gumbinger, C. (2020). How to use and assess qualitative research methods. *Neurological Research and practice*, 2(1), 14.
- Busse, C. – Kach, A. P. – Bode, C. (2016). Sustainability and the false sense of legitimacy: How institutional distance augments risk in global supply chains. *Journal of Business Logistics*, 37(4), 312-328.

- Campbell, H. (2009). Breaking new ground in food regime theory: Corporate environmentalism, ecological feedbacks and the 'food from somewhere' regime? *Agriculture and Human Values*, 26(4), 309.
- Carollo, L. – Guerci, M. (2018). 'Activists in a suit': Paradoxes and metaphors in sustainability managers' identity work. *Journal of business ethics*, 148, 249-268.
- Catalan, D. (2018). What is a systems approach? *Organisation for Economic Cooperation and Development. The OECD Observer*, 1-3.
- Clapp, J. (2022). The rise of big food and agriculture: corporate influence in the food system. In Sage, C. (toim.). *A Research Agenda for Food Systems. Edward Elgar Publishing*. pp. 45-66.
- Constance, D. H. – Moseley, A. (2018). Agrifood discourses and feeding the world. Unpacking sustainable intensification. In Constance, D.H., Konefal, J.T., Hatanaka, M. (toim.), *Contested sustainability discourses in the agrifood system*. Routledge, Abingdon. Pp. 59-74.
- Crippa, M. – Solazzo, E. – Guizzardi, D. – Monforti-Ferrario, F. – Tubiello, F. N., – Leip, A. (2021). Food systems are responsible for a third of global anthropogenic GHG emissions. *Nature Food*, 2(3), 198–209.
- Crumpler, K. – Meybeck, A. – Federici, S. – Salvatore, M. – Damen, B. – Gagliardi, G. – Dasgupta, S. – Bloise, M. – Wolf, J. – Bernoux, M. (2020). A common framework for agriculture and land use in the nationally determined contributions. *Environment and Natural Resources Management Working Papers No. 85*.
- Damianakis, T. – Woodford, M.R. (2012). Qualitative Research with Small Connected Communities: Generating New Knowledge while Upholding Research Ethics. *Qualitative Health Research*, 22(5).
- de Haan, J. – Rotmans, J. (2011). Patterns in transitions: Understanding complex chains of change. *Technological Forecasting and Social Change*, 78(1), 90–102.
- Dempsey, L. – Dowling, M. – Larkin, P. – Murphy, K. (2016). Sensitive Interviewing in Qualitative Research. *Research in Nursing & Health*, 39.
- Doherty, B. – Haugh, H. – Lyon, F. (2014). Social enterprises as hybrid organizations: A review and research agenda. *International journal of management reviews*, 16(4), 417-436.
- Dumont, A. M. – Gasselin, P – Baret, P. V. (2020). Transitions in agriculture: Three frameworks highlighting coexistence between a new agroecological configuration and an old, organic and conventional configuration of vegetable production in Wallonia (Belgium). *Geoforum*, 108, 98–109.

- European Commission. (2024). *Corporate sustainability reporting*. Noudettu 15. lokakuuta 2024 osoitteesta https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en
- Farla, J. – Markard, J. – Raven, R. – Coenen, L. (2012). Sustainability transitions in the making: A closer look at actors, strategies and resources. *Technological Forecasting and Social Change*, 79(6), 991–998.
- Friedmann, H. (1993). The political economy of food: a global crisis. *New left review*, (197), 29-57.
- Frostenson, M. – Helin, S. (2017). Ideas in conflict: a case study on tensions in the process of preparing sustainability reports. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 8(2), 166-190.
- Fuenfschilling, L. – Truffer, B. (2014). The structuration of socio-technical regimes—Conceptual foundations from institutional theory. *Research policy*, 43(4), 772-791.
- Geels, F. W. (2011). The multi-level perspective on sustainability transitions: Responses to seven criticisms. *Environmental innovation and societal transitions*, 1(1), 24-40.
- Geels, F. W. – Schot, J. (2007). Typology of sociotechnical transition pathways. *Research policy*, 36(3), 399-417.
- Geels, F. W. – Schot, J. (2010). *The dynamics of transitions: a socio-technical perspective*. University of Sussex. Routledge.
- Geels, F. W. – Verhees, B. (2011). Cultural legitimacy and framing struggles in innovation journeys: A cultural-performative perspective and a case study of Dutch nuclear energy (1945–1986). *Technological Forecasting and Social Change*, 78(6), 910-930.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society*. University of California Press.
- Grin, J. – Rotmans, J. – Schot, J. (2010). *Transitions to sustainable development: new directions in the study of long term transformative change*. Routledge.
- Hall, A. D. – Fagen, R. E. (1956). Definition of system. *General Systems*, 1(1), 18–28.
- Heale, R. – Forbes, D. (2013). Understanding triangulation in research. *Evidence-based nursing*, 16(4), 98-98.
- Henningsson, J. – Johanson, U. – Almqvist, R. (2015). Fund manager trust and information complexity. *Qualitative Research in Financial Markets*, 7(4), 346-362.
- Holtz, G. – Brugnach, M. – Pahl-Wostl, C. (2008). Specifying “regime”—A framework for defining and describing regimes in transition research. *Technological forecasting and social change*, 75(5), 623-643.

- Huan-Niemi, E. – Kaljonen, M. – Knuutila, M. – Niemi, J. – Saarinen, M. (2020). The impacts of dietary change in Finland: food system approach. *Agricultural and Food Science*, 29(4), 372-382.
- Hulley, S. B. – Newman, T. B. – Cummings, S. R. (2007). Choosing the study subjects: specification, sampling, and recruitment. *Designing clinical research*, 3, 27-36.
- Huttunen, S. (2014). Stakeholder frames in the making of forest bioenergy legislation in Finland. *Geoforum*, 53, 63-73.
- Huttunen, S. – Tykkyläinen, R. – Kaljonen, M. – Kortetmäki, T. – Paloviita, A. (2024). Framing just transition: The case of sustainable food system transition in Finland. *Environmental Policy and Governance*, 34(5), 463-475.
- Idemudia, U. (2017). Environmental business–NGO partnerships in Nigeria: Issues and prospects. *Business Strategy and the Environment*, 26(2), 265-276.
- IPCC. (2019). *Special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems: Summary for policymakers*. Noudettu 15. lokakuuta 2024 osoitteesta <https://www.ipcc.ch/srccl/chapter/summary-for-policymakers/>
- Kallio, H. – Pietilä, A.-M. – Johnson, M. – Kangasniemi, M. (2016). Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of Advanced Nursing*, 72(12), 2954–2965.
- Kanger, L. (2021). Rethinking the Multi-level Perspective for energy transitions: From regime life-cycle to explanatory typology of transition pathways. *Energy Research & Social Science*, 71, 101829.
- Kasianiuk, K. (2021). On a system–environment relationship in scientific inquiry: A response to ‘Definition of System’ by A. D. Hall and R. E. Fagen. *Systems Research and Behavioral Science*, 38(4), 517–526.
- Keiski, R. – Hämäläinen, K. – Karhunen, M. – Löfström, E. – Näreaho, S. – Varantola, K. – Aittasalo, M. (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023.
- Kelly S.E. (2010). Qualitative interviewing techniques and styles. In *The SAGE Handbook of Qualitative Methods in Health Research*, SAGE, London, pp. 307–327.
- Kolk, A. – Lenfant, F. (2018). Responsible business under adverse conditions: Dilemmas regarding company contributions to local development. *Business Strategy & Development*, 1(1), 8-16.
- Kortelainen, S. (2022). *Impacts of the Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) – A Supply Chain and Competition perspective*. Pro gradu -tutkielma. Turun Yliopisto.

- Kuhmonen, I. (2023). Imprisoned by the regime?: farmer agency and farm resilience in the making of a sustainable food system. *JYU Dissertations*.
- Kujala, S. (2023). Ruokajärjestelmien kestävyys siirtymä ja alueet keskinäisriippuvuuksien maailmassa. Vaasan yliopisto.
- Kummu, M. – Kinnunen, P. – Lehikoinen, E. – Porkka, M. – Queiroz, C. – Rööös, E. – Troell, M. – Weil, C. (2020). Interplay of trade and food system resilience: Gains on supply diversity over time at the cost of trade independency. *128 Global Food Security*, 24, 100360.
- Kuntner, W. – Weber, W. G. (2018). Tensions within sustainability management: a socio-psychological framework. *Journal of Global Responsibility*, 9(2), 193-206.
- Kuokkanen, A. – Mikkilä, M. – Kuisma, M. – Kahiluoto, H. – Linnanen, L. (2017). The need for policy to address the food system lock-in: A case study of the Finnish context. *Journal of Cleaner Production*, 140, 933-944.
- Kurucz, E. C. – Colbert, B. A. – Luedeke-Freund, F. – Upward, A. – Willard, B. (2017). Relational leadership for strategic sustainability: Practices and capabilities to advance the design and assessment of sustainable business models. *Journal of Cleaner Production*, 140, 189-204.
- Lakens, D. (2022) Sample Size Justification. *Collabra: Psychology*, 8(1).
- Levy, D. – Reinecke, J. – Manning, S. (2016). The political dynamics of sustainable coffee: Contested value regimes and the transformation of sustainability. *Journal of management studies*, 53(3), 364-401.
- Linstone, H. A. (1999). *Decision making for technology executives: Using multiple perspectives to improved performance*. Artech House.
- Markard, J. – Raven, R. – Truffer, B. (2012). Sustainability transitions: An emerging field of research and its prospects. *Research policy*, 41(6), 955-967.
- Mbow, C. – Rosenzweig, C. – Barioni, L. G. – Benton, T. – Billé, R. – Ferreira, J. (2019). *Food security, climate change, and land: An IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems* (pp. 447–520). Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC).
- Meadows, D. H. – Meadows, D. L. – Randers, J. – Behrens, W. W. (1972). *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books.
- Meadows, D. – Randers, J. – Meadows, D. (2004). *A synopsis: Limits to growth: The 30-year update*. Estados Unidos: Chelsea Green Publishing Company, 381.
- Melville, A. – Hincks, D. (2016). Conducting sensitive interviews: A review of reflections. *Law and Method*, 1(1).

- Mingers, J. (2014). *Systems thinking, critical realism and philosophy. A confluence of ideas*. Routledge, London & New York.
- Mononen, T. – Silvasti, T. (2012). *Hyvä ja paha ruoka: ruoan tuotannon ja kuluttamisen vaikutukset*. Gaudeamus.
- Morse, J. M. (2000). Determining sample size. *Qualitative health research*, 10(1), 3-5.
- Moruzzi, R. – Sirieix, L. (2015). Paradoxes of sustainable food and consumer coping strategies: a comparative study in France and Italy. *International Journal of Consumer Studies*, 39(5), 525–534.
- Nicol, P. – Taherzadeh, A. (2020). Working co-operatively for sustainable and just food system transformation. *Sustainability*, 12(7), 2816.
- Paloviita, A. – Puupponen, A. – Kaljonen, M. – Huttunen, S. – Kortetmäki, T. – Tykkyläinen, R. – Karttunen, K. (2021). *Kohti reilua ruokajärjestelmää: ruokajärjestelmän toimijoiden näkemyksiä ilmastopolitiikan keinojen oikeudenmukaisuudesta*. JUSTFOOD-hanke.
- Pietola, L. – Jalava, E. – Räsänen, I. – Torniainen, T. – Turkki, V. – Valkeapää, A. (2023). Miten suomeen rakennetaan kestävä ruokajärjestelmä? *Ehdotuksia luonnon ja ihmisen hyvinvoinnin vahvistamiseksi vuoteen, 2040*.
- Proudfoot, K. (2023). Inductive/deductive hybrid thematic analysis in mixed methods research. *Journal of mixed methods research*, 17(3), 308-326.
- Roberts, R. (2020). Qualitative Interview Questions: Guidance for Novice Researchers. *Qualitative Report*, 25(9), COV1-3203.
- Rosenzweig, C. – Agrawal, A. – Brown, D. (2020). Climate change responses benefit from a global food system approach. *Nature Food*, 1(2), 94–97.
- Rubin, H. J. – Rubin, I. S. (2012). Qualitative interviewing: *The art of hearing data* (3. p.). Los Angeles, CA: Sage.
- Ruslin, R. – Mashuri, S. – Rasak, M. S. A. – Alhabsyi, F. – Syam, H. (2022). Semi-structured Interview: A methodological reflection on the development of a qualitative research instrument in educational studies. *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME)*, 12(1), 22-29.
- Sarajärvi, A. – Tuomi, J. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Livonia Print
- Sarajärvi, A. – Tuomi, J. (2017). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi: Uudistettu laitos*. Tammi.
- Saunders, B. – Kitzinger, J. – Kitzinger, C. (2015). Anonymising interview data: challenges and compromise in practice. *Qualitative Research*, 15(5), 616–632.

- Science Based Targets Initiative. (2024). *Companies Taking Action*. Noudettu 15. lokakuuta 2024 osoitteesta <https://sciencebasedtargets.org/companies-taking-action#dashboard>
- Sharma, G. – aiswal, A. K. (2018). Unsustainability of sustainability: Cognitive frames and tensions in bottom of the pyramid projects. *Journal of Business Ethics*, 148, 291-307.
- Smith, A. – Stirling, A. – Berkhout, F. (2005) The governance of sustainable socio-technical transitions. *Research policy* 34, no. 10: 1491–1510.
- Soininen, N. – Juhola, S. – Kahiluoto, H. – Korhonen-Kurki, K. – Salomaa, A. (2022).
Kestävyystieteen muutosteoriat. In *Kestävyystieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteiselo* (pp. 107–131). Gaudeamus.
- Springmann, M. – Clark, M. – Mason-D’Croz, D. – Wiebe, K. – Bodirsky, B. L. – Lassaletta, L. – Willett, W. (2018). Options for keeping the food system within environmental limits. *Nature*, 562(7728), 519-525.
- Steffen, W. – Richardson, K. – Rockström, J. – Cornell, S. E. – Fetzer, I. – Bennett, E. M. – Sörlin, S. (2015). Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *science*, 347(6223), 1259855.
- Sterling, G. E. (2019). Crucified creation: A green faith rising. *Reflections*. Yale Divinity School. Noudettu 15. tammikuuta 2025 osoitteesta <https://reflections.yale.edu/article/crucified-creation-green-faith-rising/dean-s-desk>
- Tavory, I. – Timmermans, S. (2014). *Abductive analysis: Theorizing qualitative research*. University of Chicago Press.
- Thapa, B. – Scott, C. – Wester, P. – Varady, R. (2016). Towards characterizing the adaptive capacity of farmer-managed irrigation systems: learnings from Nepal. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 21, 37-44.
- Tseng, M. L. – Wong, W. P. – Soh, K. L. (2018). An overview of the substance of resource, conservation and recycling. *Resources, Conservation and Recycling*, 136, 367-375.
- Tubiello, F. – Rosenzweig, C. – Conchedda, G. – Karl, K. – Gütschow, J. – Xueyao, P. – Obli-Laryea, G. – Wanner, N. – Qiu, S. – Barros, J. – Flammini, A. – Mencos-Contreras, E. – Souza, L. – Quadrelli, R. – Heiðarsdóttir, H. – Benoit, P. – Hayek, M. – Sandalow, D. (2021). Greenhouse gas emissions from food systems: Building the evidence base. *Environmental Research Letters*, 16, 65007.
- Tyrväinen, D. (2024). *How does ESG reporting affect investment decisions by financial institutions?: A case study on the impacts of CSRD and SFDR on the food industry*. Pro gradu -tutkielma. Turun Yliopisto.

- UN Global Compact Network Finland. (2023). *Commitment to the Science Based Targets Initiative in Finland – A Progress Report, May 2023*. Noudettu 15. lokakuuta 2024 osoitteesta https://www.globalcompact.fi/resources/public//pdf/Raportit/FINAL-UN_Global_Compact_SBTi%20Report.pdf
- Unruh, G. C. (2000). Understanding carbon lock-in. *Energy policy*, 28(12), 817-830.
- Upright, C. (2023). Addressing Consumer Desires for Sustainable Food Systems: Contentions and Compromises. *Annual Review of Food Science and Technology*, 14(Volume 14, 2023), 411–425.
- van Bueren, E. M. – van Bueren, E. T. L. – van der Zijpp, A. J. (2014). Understanding wicked problems and organized irresponsibility: challenges for governing the sustainable intensification of chicken meat production. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 8, 1-14.
- Van den Bergh, J. C. – Truffer, B. – Kallis, G. (2011). Environmental innovation and societal transitions: Introduction and overview. *Environmental innovation and societal transitions*, 1(1), 1-23.
- Vasileiou, K. – Barnett, J. – Thorpe, S. – Young, T. (2018). Characterising and justifying sample size sufficiency in interview-based studies: systematic analysis of qualitative health research over a 15-year period. *BMC medical research methodology*, 18, 1-18.
- Wannags, L. L. – Gold, S. (2020). Assessing tensions in corporate sustainability transition: From a review of the literature towards an actor-oriented management approach. *Journal of Cleaner Production*, 264, 121662.
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Report of the world commission on environment and development: our common future*. Noudettu 6. marraskuuta 2024 osoitteesta <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>
- Xiao, C. – Wilhelm, M. – van der Vaart, T. – Van Donk, D. P. (2019). Inside the buying firm: Exploring responses to paradoxical tensions in sustainable supply chain management. *Journal of Supply Chain Management*, 55(1), 3-20.

Liitteet

Liite 1 Operationalisointitaulukko

Tutkimuskysymys	Osaongelmat	Teemat	Haastattelukysymykset
Millä tavoin nykyinen järjestelmä vaikuttaa yrityksen toimijuuteen kestävyys siirtymän edistämisen näkökulmasta?	Minkälaisia ristiriitoja yritykset kohtaavat edistäessään kestävyys siirtymäänsä?	Teema 1 Taloudellisen ja yhteiskunnallisen arvon ristiriita	Miten yrityksenne tasapainottelee taloudellisten tavoitteiden ja kestävyys siirtymään liittyvien yhteiskunnallisten arvojen välillä? Oletteko kohdanneet tilanteita, joissa kestävyys siirtymän pitkän aikavälin tavoitteet ovat jääneet yrityksen lyhyen aikavälin taloudellisten tavoitteiden varjoon? Voitteko antaa esimerkkejä?
		Teema 2 Yksilön ja organisaation tavoitteiden välinen ristiriita	Ovatko vastuullisuuspäälliköt tai muut kestävyysdestä vastaavat henkilöt kohdanneet haasteita organisaation sisällä liittyen kestävyys siirtymän edistämiseen? Tukeeko organisaatiokulttuuri kestävyys siirtymään liittyviä tavoitteita? Ovatko kestävyys siirtymään liittyvät arvot ja kulttuuri integroitu osaksi koko organisaation toimintaa?
		Teema 3 Vastuullisuustavoitteiden ja alan vakiintuneiden käytänteiden välinen ristiriita	Onko yrityksenne kohdannut tilanteita, joissa toimialan tai yrityksen omat vakiintuneet käytänteet ovat olleet esteenä kestävyys siirtymään vaadittaville muutoksille? Voitteko antaa esimerkkejä?
		Teema 4 Tehokkuuden ja kestävyysden välinen ristiriita	Oletteko joutuneet tekemään kompromisseja kestävyysden ja tehokkuuden välillä liiketoiminnassanne, esimerkiksi tuotantoprosesseissa? Jos, niin millaisia?
		Teema 5 Vastuullisuustavoitteiden ja kestävämmän kuluttajakäyttäytymisen ristiriita	Kuinka yrityksenne pyrkii vastaamaan kuluttajien kestävyys siirtymään liittyviin odotuksiin, mikäli tosielämän kulutustottumukset eivät aina ole linjassa kuluttajien ilmoittamien arvojen kanssa? Miten kuluttajien asenteet, tietoisuus (tai sen puute) vaikuttavat yrityksenne kykyyn tuottaa kestävyys siirtymää tukevia tuotteita ja palveluita?
		Teema 6 Eri kontekstien odotusten välinen ristiriita	Onko yrityksenne kohdannut tilanteita, joissa joudutte sovittamaan yhteen ristiriitaisia vaatimuksia eri toimijoilta, esimerkiksi sääntelyn ja toimitus ketjun osallisten osalta? Jos, niin millaisia?
	Miten eri ruokajärjestelmän yritysten sisäiset ja ulkoiset toimijat	Teema 7 Organisaation sisäiset toimijat	Miten organisaation sisäiset toimijat vaikuttavat yrityksen kestävyys siirtymän tavoitteiden saavuttamiseen? Onko eri sisäisten toimijoiden välillä eroja siinä,

Tutkimuskysymys	Osaongelmat	Teemat	Haastattelukysymykset
	vaikuttavat yrityksen kestävyys siirtymään?	<p data-bbox="638 481 837 571">Teema 8 Organisaation ulkoiset toimijat</p>	<p data-bbox="869 268 1356 358">miten he kokevat kestävyys siirtymään liittyvät tavoitteet tai miten he suhtautuvat niihin?</p> <ol data-bbox="869 358 1117 470" style="list-style-type: none"> 1. Vastuullisuustiimi 2. Ylin johto 3. Muut työntekijät <p data-bbox="869 481 1356 1030">Millaisia vaikutuksia ulkoisilla toimijoilla on yrityksenne kestävyys siirtymään? Onko yhteistyö näiden ulkopuolisten toimijoiden kanssa helpottanut vai vaikeuttanut kestävyteen liittyvien tavoitteiden saavuttamista?</p> <ol data-bbox="869 660 1356 1030" style="list-style-type: none"> 1. Kansalaisjärjestöt (NGOt) 2. Paikallisyhteisö 3. Päättäjät ja sääntely 4. Tutkijat ja tutkimuslaitokset 5. Media 6. Osakkeenomistajat 7. Kilpailijat 8. Kuluttajat 9. Muut toimialan yhteistyökumppanit ja sidosryhmät?
Millaisten polkujen kautta kestävyys siirtymä voisi toteutua suomalaisessa ruokajärjestelmässä?	Millaisia konkreettisia polkuja pitkin järjestelmätason kestävyys siirtymä voisi tapahtua?	<p data-bbox="638 1052 837 1142">Teema 9 Mahdolliset siirtymäpolut</p>	<p data-bbox="869 1052 1356 1142">Millaisia konkreettisia polkuja tai vaiheita näette systeemitason kestävyys siirtymän toteutumisessa ruokajärjestelmälle?</p> <p data-bbox="869 1153 1356 1388">Mitkä tekijät voisivat mahdollistaa tai estää aidosti kestävä liiketoiminnan saavuttamisen koko ruokajärjestelmässä? Mitkä järjestelmän vallitsevat ominaisuudet vaikuttavat merkittävästi siihen, miten koko järjestelmän kestävyys siirtymä voisi edetä?</p> <ol data-bbox="869 1400 1149 1612" style="list-style-type: none"> 1. Markkinat 2. Toimialan käytänteet 3. Teknologia 4. Ilmasto 5. Tiede 6. Poliittikka
	Mitkä yksittäiset innovaatiot voisivat edistää siirtymää eniten?	<p data-bbox="638 1635 837 1724">Teema 10 Yksittäiset innovaatiot</p>	<p data-bbox="869 1635 1356 1724">Miten näette innovaatioiden (esim. uudet kestävät teknologiat tai toimintatavat) roolin ruokajärjestelmän kestävyys siirtymässä? Minkälaisia innovaatioita tarvittaisiin?</p> <p data-bbox="869 1736 1356 1915">Onko olemassa innovaatioita, jotka eivät vielä riittävästi skaalaudu, mutta otettaessa laajamittaisesti käyttöön, ne voisivat vauhdittaa siirtymää?</p>

Liite 2 Tietosuojaseloste

1. Rekisterin nimi

Ruokajärjestelmän kestävyys siirtymä osana laajempaa sosioteknistä siirtymää

2. Rekisterinpitäjä

Pro gradu -tutkielman tekijä Alina Nikula

3. Vastuuhenkilön yhteystiedot

Alina Nikula, alniku@utu.fi, 0505177762

4. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja käsittelyn oikeusperuste

Tutkimuksessa kerätään haastateltavan nimi sekä tämän edustaman organisaation nimi, jotta haastattelujen tulokset olisivat mahdollista erottaa toisistaan. Tiedot kuitenkin pseudonymisoidaan, eikä haastateltavaa tai tämän edustamaa organisaatiota voida tunnistaa tutkimuksesta ilman lisätietoja. Tutkimuksessa haastateltaviin ja organisaatioihin viitataan esimerkiksi termeillä ”henkilö A” tai ”yritys B”.

Pseudonymisoituja tietoja käytetään tutkimuksen empiirisen osuuden yhteydessä haastateltavien ja näiden edustamien organisaatioiden esittelyssä, haastattelumateriaalin analysoinnissa sekä tutkimustulosten ja johtopäätösten yhteydessä.

Haastateltavan rooli ja tehtävät organisaatiossa ovat tarpeellisia tietoja, jotta tutkimustuloksia voidaan tulkita oikeasta näkökulmasta. Tämän lisäksi tiedot parantavat tuloksien luotettavuutta ja uskottavuutta. Haastateltavan roolia ei pseudonymisoida tutkimuksessa, mutta tehtävänkuvaan liittyviä seikkoja voidaan tarvittaessa muokata niin, ettei anonyymiteetti vaarannu. Näitä tietoja hyödynnetään haastateltavien esittelyn yhteydessä. Organisaatioiden tiedot esitetään niin, että niitä ei voida yksilöidä yhteen yritykseen ja tätä kautta haastateltavaan henkilöön

Haastatteluissa kerätään haastateltavien näkemyksiä ruokajärjestelmän kestävyys siirtymästä. Tiedot ovat välttämättömiä tutkimuksen kannalta, sillä tutkimuksen empiirinen osio sekä tutkimustulokset rakentuvat näiden tietojen varaan. Haastatteluissa esille tulleita seikkoja analysoidaan tutkimuksen empiirisessä osiossa ja yksittäisiä suoria lainauksia voidaan käyttää tarpeen tullen. Suoria lainauksia voidaan muokata kirjakielisempään muotoon ja haastateltaviin niissä viitataan yllä olevan mukaisesti, esimerkiksi käyttämällä termiä ”henkilö A”.

Haastateltavien sähköpostit kerätään yhteydenpitoa varten, esimerkiksi haastattelun sopimista varten. Nämä tiedot eivät näy pro gradu -tutkielmassa.

Henkilötietojen EU:n yleisen tietosuojasetuksen 6 artiklan mukaisena käsittelyperusteena on: Käsittely on tarpeen tieteellistä tutkimusta varten.

Tätä tutkimusta varten kerättyä haastatteluaineistoa ja muita henkilötietoja käytetään vain ja ainoastaan tässä tutkielmassa.

5. Käsiteltävät henkilötietoryhmät

Tutkimusta varten kerätään seuraavat henkilötiedot: haastateltavan nimi, rooli organisaatiossa, haastateltavan edustaman organisaation nimi ja haastateltavan sähköposti. Henkilötiedoiksi voidaan myös luokitella haastatteluissa esille tulleet näkemykset, ajatukset, tiedot ja kommentit tutkittavasta aiheesta.

6. Henkilötietojen vastaanottajat tai vastaanottajaryhmät

Tutkimusaineistoa käsittelee pro gradun -kirjoittaja Alina Nikula.

Pro gradu -tutkijan ohjaajalla on oikeus tarvittaessa nähdä kerätty aineisto tai tietää esimerkiksi haastateltavien nimet. Tämä on välttämätöntä, jotta ohjaajalla on mahdollisuus tarvittaessa varmistua haastatteluiden aitoudesta ja paikkansapitävyydestä.

7. Tietojensiirto kolmansiin maihin

Henkilötietoja ei luovuteta EU:n tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.

8. Henkilötietojen säilyttämisaika

Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan haastatteluiden jälkeen. Kerätyt henkilötiedot ja muu haastatteluihin liittyvä aineisto säilytetään Turun yliopiston suositusten mukaisesti enintään viisi vuotta, jonka jälkeen tiedot hävitetään.

9. Haastatteluun osallistuvan oikeudet

Tutkimukseen osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Haastateltavalla on oikeus peruuttaa suostumuksensa osallistumiseen koska tahansa, mutta kohdassa 4 esitetyn tietojen käsittelyperusteen mukaan suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja voidaan edelleen käyttää tutkimukseen.

Haastateltavan oikeutta pyytää tietojensa poistamista voidaan siis rajoittaa, mikäli tietojen poistaminen kesken tutkimuksen vaarantaa tai vaikeuttaa tutkimuksen etenemistä eikä näin ollen EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen artiklan 17 mukaista poisto-oikeutta ole.

Haastateltavalla on oikeus halutessaan nähdä tutkimuksen empiirinen osio ennen tutkielman lopullista palautusta sekä oikeus pyytää tietojen oikaisemista tai korjaamista.

10. Tiedot siitä, mistä henkilötiedot on saatu

Haastattelukutsujen lähettämistä varten sähköpostiosoite haetaan joko Baltic Sea Action Groupin tietokannasta tai internetissä. Muut tiedot kerätään suoraan haastattelututkimukseen osallistuvilta.

11. Tiedot automaattisen päätöksenteon ml. profiloinnin olemassaolosta

Tietoja ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon tai profiloinnin tekemiseen.

12. Muuta huomioitavaa

Opinnäytetyö on kokonaisuudessaan julkinen asiakirja. Näin ollen valmis pro gradu -tutkielma on kaikkien saatavilla ja luettavissa esimerkiksi yliopiston kirjaston tiloissa.

Osallistumalla tähän tutkimukseen hyväksyt myös samalla tämän tietosuojailmoituksen sisällön.